

РАЗДЕЛ ПЪРВИ

МЕТОДИКА ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА СЦЕНАРИИ ЗА ОТБРАНИТЕЛНО ПЛАНИРАНЕ

Валери Рачев,
н.с. д-р Златогор Минчев – програмно осигуряване

Ценността на планирането с използване на сценарии не е в това, че вие винаги ще бъдете прави относно бъдещето, а че почти никога няма да сгрешите

Стюърт Бренд, създател на екологичния
„Каталог на цялата Земя“

ВЪВЕДЕНИЕ

„Методиката за разработване на сценарии за планиране и избор на набор от сценарии“ е изготвена с разбирането, че през следващите две-три десетилетия националната отбрана и въоръжените сили ще трябва да посрещнат предизвикателствата на нови политико-военни сценарии, включващи нови по форма и съдържание конфликти. За да бъдат адекватно подготвени, системата на отбранителното планиране трябва да усвои методи, подходи и техники, които гарантират реалистичност на политиката за сигурност и отбрана, надеждност на отбранителното планиране, бързо нарастваща тотална оперативна съвместимост и висока ефективност в неизброим спектър от задачи, условия и операции.

Сценариите по дефиниция не са перфектно средство за стратегическо и дългосрочно планиране на въоръжените сили, което означава, че по дефиниция планирането също не е перфектно. Но без прилагането на теоретично обоснован и практически целесъобразен метод за намаляване на неопределеността на бъдещето би било много трудно да се отговори рационално и навреме на предизвикателствата на реалния живот.

„Методиката за разработване на сценарии за планиране и избор на набор от сценарии“ е резултат от усилията на експерти и учени да изучат, синтезират и адаптират световен опит и знания от дългосрочното и стратегическото планиране в сферите на сигурността и отбраната. Методиката също така съдържа оригинални приноси и решения, основаващи се на собствен опит в отбранителното планиране и използването на компютърни модели за подпомагане на вземането на специализирани решения.

Методиката е създадена с презумпцията да бъде използвана в интегрираната система за планиране на националната сигурност, отбраната и въоръжените сили. В същото време предложените подходи и техники за създаване, анализ и синтез на сценарии могат успешно да бъдат прилагани от експерти, ръководители и политически лица при изготвяне на стратегически визии, дефиниране на роли и задачи на организации и войски и разработване на дългосрочни програми за изграждане на стратегически и специфични способности.

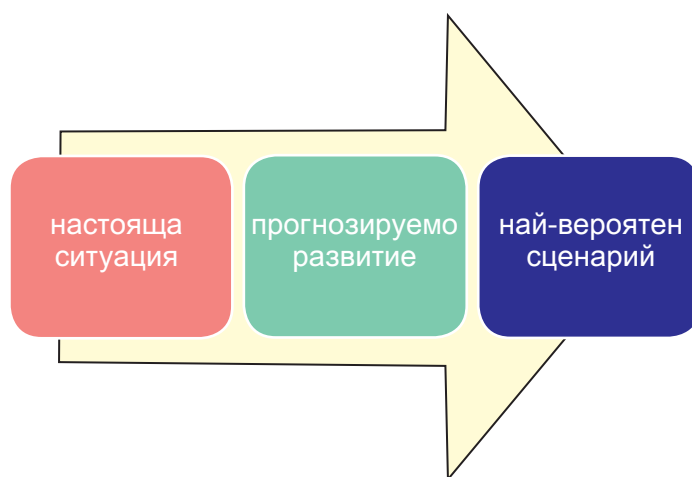
Контекст

„Методиката за разработване на сценарии за планиране и избор на набор от сценарии“ е разработена в контекста на стратегическото планиране на националната сигурност и дългосрочното планиране за развитието на способностите на въоръжените сили.

Като инструмент за стратегическо ръководство, мениджмънт и командване методът на сценариите се използва, за да подпомогне Министерството на отбраната (МО) и Българската армия (БА) да изпълняват политически и нормативно предписаните им роли, функции и задачи по възможно най-добрия начин с най-малък разход на ресурси. По същество структурното стратегическо планиране е проектиране на „организацията“ в бъдеще, което се описва чрез набор от сценарии, разработвани в съответствие с предлаганата методика. Стратегическо е планирането за „динамично бъдеще“. До това „бъдеще“ организацията се подвежда чрез система от решения и действия относно *какво* трябва да се прави, за да се гарантира националната сигурност с военни средства, *защо* трябва да се прави по точно определен начин на *каква цена* и *как* да се прави.

Използването на сценарии в контекста на стратегическото планиране е средство МО и БА да се концентрират дългосрочно върху основните си функции; да се гарантира, че всички хора в системата еднозначно разбират целите и начините за тяхното постигане; структурата и функционалната система на „военната организация“ и нейните стратегически и специфични оперативни способности да се поддържат адекватни не само на настоящите условия, а и на бъдещите изисквания.

Като метод дългосрочно планиране не е синоним на стратегическо планиране. Разликата е в разбирането за „динамиката на бъдещето“. Дългосрочното планиране в отбраната е разработване на план за постигане на една или няколко цели през период от време, за който се предполага, че основните характеристики на ситуацията ще останат неизменни или, че могат да бъдат достоверно определени. Т.е., че планът ще бъде осъществен така, както е замислен. Дългосрочното планиране е възможно при *устойчиви* характеристики на вътрешната (национална, институционална) и международната среда на националната сигурност и отбраната (Фиг. 1).

Фиг. 1. Разработване на сценарий в условия на стабилност

Стратегическото планиране се осъществява обикновено в среда с висока степен на вътрешна и/или външна неопределеност.

„Методиката за разработване на сценарии за планиране и избор на набор от сценарии“ е предназначена да допринесе за *дисциплиниране на процеса на вземане на стратегически решения и дългосрочно планиране*, които формират и ръководят националната отбрана и въоръжените сили и тяхното осъществяване с фокус върху *бъдещето*.

„Планиране за способности“ е един от многото методи за стратегическо планиране на развитието на въоръжените сили. Други, често интерпретирани методи, са „Планиране на основата на заплахи“, „Планиране на основата на избрана стратегия“, „Планиране на основата на сценарии“, „Планиране за мисии“, „Планиране на основата на ресурсите за отбрана“, планиране с използване на „Революцията във военното дело“, „Планиране чрез капитализация на въоръжените сили“ и др. В действителност методите за планиране рядко се използват в техния чист вид. Като правило отделните държави избират един основен метод и го модернизират с подходящи елементи от други. Категорията „способности“ обаче се използва в почти всички методи, доколкото най-добре описва връзката между задачи на въоръжените сили, оперативни концепции и организация на войските.

Генезисът на метода „Планиране за способности“ е в прилагането на „мислене чрез сценарии“ от RAND Corporation през 50-те години на XX век.¹ Съвременните концептуални разработки¹ определят планирането за способности като планиране при висока степен на неопределеност с цел изграждане на способности, необходими за посрещане на широк спектър от предизвикателства и условия, отчитайки при това ресурсните възможности на страната. „Планирането за способности“ не е антитеза на „Планирането на основата на

¹ Повечето от концептуалната работа по метода се основава на идеи на Paul K. Davis и National Defense Research Institute към RAND.

заплахи“, нито на „Планирането по избрана стратегия“. Неизвестността относно характера и мащабите на заплахите, изразяващи се с въпроса „кой е източникът на заплахата“, е заменен с въпроса „какво може да ни причини заплахата“ с цел да се опише широк спектър от способности, с които да се оперира в различните условия на бъдещето.

За Българската армия въвеждането на метода „Планиране за способности“ се предлага, за да даде отговор на три взаимно свързани реални проблема:

- Първо, че наборът от роли и задачи, форми и методи, условия и зависимости при използване на въоръжените сили ще се увеличава значително и бързо.

- Второ, в тези условия въоръжените сили трябва да увеличат броя, вида и качеството на „продуктите“, които предоставят на обществото, без да увеличават необходимите за това ресурси.

- Трето, всичко това трябва да се планира и осъществи в среда, отличаваща се с неяснота, динамизъм и комплексност, каквито не са срещани досега.

Използването на сценарии за решаване на задачите на „Планирането за способности“ се определя от основните принципи на метода:

- (1) **Разширяване** на спектъра от мисии и задачи, за изпълнението на които въоръжените сили трябва да имат подходяща организация, екипировка и подготовка;

- (2) Превръщане на изискването за „съвместност на силите“ в доминиращо съображение за **всички** планове и програми за развитие на Министерството на отбраната и БА;

- (3) Въвеждане на критерия „риск за **националната сигурност**“ като универсален измерител на продукта, произвеждан от МО и БА;

- (4) Разпространение на процеса за определяне на способности върху всичките **осем императива на въоръжените сили**: организация, личен състав, доктрина, екипировка, бойна готовност, осигуряване, образование/подготовка, военна инфраструктура.

Сценариите осигуряват принципната връзка между политиката за сигурност и отбрана, от една страна, и необходимите способности, от друга. Целта е да се използват сценариите не толкова като описание на „алтернативно бъдеще“, колкото като *контекст*, в който взетите днес решения за развитие на ВС ще се осъществяват в бъдеще. По този начин сценариите допринасят за формулиране на реалистични цели пред политиката за изграждане на способности, които да удовлетворяват изискванията на стратегическите документи за сигурност и отбрана при най-малък разход на ресурси. Освен това сценариите дават възможност да се гледа на процеса на изграждането на способности като на „процес във времето“, а не като на някакъв конкретен момент/ситуация в бъдещето.

При „Планиране за способности“ е важно да се използва достатъчно голям брой сценарии. Ако броят им е изначално ограничен или сценариите се припокриват, то съществува голяма вероятност определените необходими способности да не бъдат в състояние да покрият целия спектър от възможни задачи и условия в бъдеще. От друга страна обаче, използването на твърде много сценарни комбинации значително затруднява обработката им дори със специално създадено програмно осигуряване. Поради това използването на метода на „морфологичния анализ“ в рамките на един цялостен системен подход е неизбежен атрибут на метода.

В контекста на поставената задача сценариите трябва да тестват структурата на войските и силите и да дават основания за изводи за съществуващи слаби места и за въобще липсващи оперативни способности. Особено предизвикателство представляват ситуациите с припокриване на различни задачи, с различен интензитет и в различна геополитическа среда.

Друг важен аспект на метода е необходимостта от създаване на „фамилия от сценарии“, когато една задача би могла да се изпълнява в толкова различни условия, че за тях да са необходими специфични способности.

Необходимост от метода на сценариите

Терминът „сценарий“ е свързан с драматичното изкуство. В театъра сценарий е изложение на сюжета на пиеса; в киното – набор от указания за координиране на различни действия по отделните сюжетни линии. В сферата на публичното управление терминът и методът се въвеждат за първи път в отбраната в края на 50-те години на миналия век от *Hermann Kahn* и неговия екип в рамките на едно военностратегическо изследване на *RAND Corp.* за ВВС на САЩ. Поради силно фиксираната стратегическа среда и ограниче-

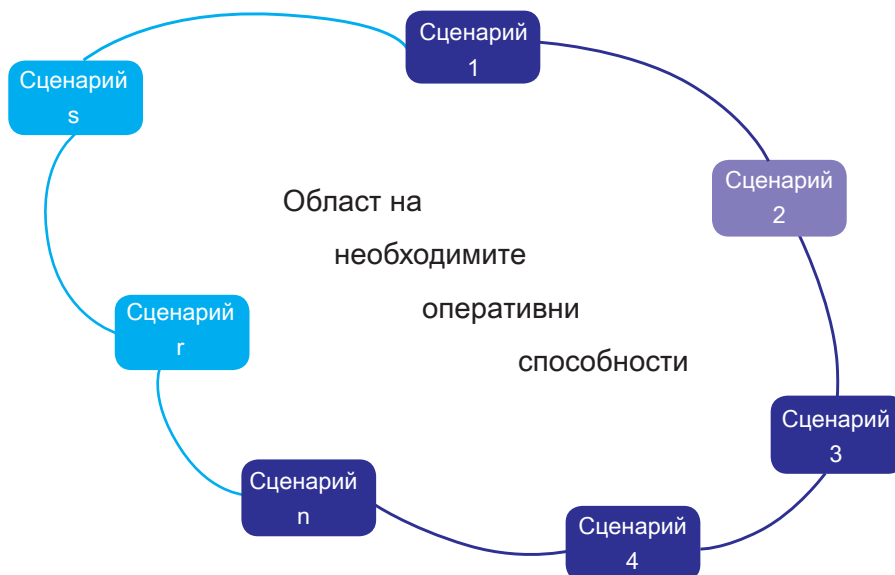
ния брой сценарии за използване на въоръжените сили в глобалната термоядрена война те създават метод за планиране, който, на основата на ясна и еднозначна заплаха, разработва няколко сценария, по които заплахата може да се реализира („thinking the unthinkable“ – „мислейки за немислимото“). От тях се извличат изисквания към организацията, количеството и бойния потенциал на войските.

През 1967 г. *Hermann Kahn* и *Anthony Weiner*, работейки за *Hudson Institute*, реализират проект за бъдещите предизвикателства към националната сигурност на САЩ в перспективата на 2000-та година (*Toward The Year 2000*). В него за пръв път се анализират възможните развития на световния ред в стратегическа перспектива (35 години): един от сценариите за третото хилядолетие предвижда подписване на споразумение за контрол на ядрените и конвенционалните оръжия между САЩ и СССР; друг – че Съветският съюз ще изгуби контрола над комунистическия блок; трети – че ще възникнат нови военнополитически и икономически съюзи между различни държави в света.

Към края на 60-те години на миналия век големите компании също адаптират метода на сценариите към стратегическото планиране за бизнес цели – екипът на *Pierre Wack* изготвя най-известните стратегическите сценарии за *Royal Dutch/Shell Group*, с които компанията своевременно се подготвя за петролната криза през 1973 г. (поддържат се и до днес). Впоследствие методът се разработва за целите на държавното управление, както и за неправителствения сектор (*Peter Schwartz*). Към средата на 80-те *Shell* започват да разработват и политико-икономически сценарии, например, фокусирани върху бъдещето на СССР като основен конкурент на европейския пазар на газ.

В настояще време сценарии се използват практически навсякъде, където стратегическото планиране се нуждае от *гостоверни предположения за развитието на основни характеристики на дадена област в определен период от време*. Публичният сектор използва метода в планирането на националната сигурност и отбраната, развитието на селското стопанство в зависимост от климатичните перспективи, осигуряването на енергийна сигурност, управлението на околната среда, климата и водите и други. Сценарии се разработват за бъдещето на отделни страни (Република Южна Африка) и големи градове (Лос Анджелис). В частния сектор всички компании, които извършват стратегическо или дългосрочно планиране използват сценарии, за да посрещнат подготвени финансови, икономически, ресурсни, политически, конфликтни, технологични, регулаторни и други неизвестности на отдалеченото бъдеще.

В сферата на отбраната и въоръжените сили планирането в условията на висока степен на неопределеност, неустановеност и неяснота е феномен, присъщ на периода след края на „Студената война“. (Фиг. 2) В общи линии, съществуват няколко подхода за справяне със сумарния проблем „неопределеност“:

Фиг. 2. Използване на сценарии за планиране на способности в условия на висока неопределеност

- Неопределеността да бъде игнорирана поради това, че не се разбира от плановици и ръководители или поради преценката, че би било по-евтино да се реагира на по-късен етап, отколкото дългосрочно.

- Неопределеността да бъде редуцирана, като се елиминират определени източници на риск или се направи по-прецизна разработка на възможното бъдеще.

- Да се реагира на неопределеността, като държавата се интегрира с по-стабилни и потентни съюзници, които могат да абсорбират (омекотят) бъдещи рискове и кризи.

- Да се изградят способности от широк спектър в различни институции, така че рискът да се диверсифицира.

- Да се изгради преграда срещу неопределеността, като се изградят способности за справяне с възможни ситуации в бъдеще.

- Да се създаде система за последователно, гъвкаво и адаптивно управление във времето.

Принципната гледна точка при планирането на отбраната и ВС е, че те трябва да бъдат в състояние (поне) да парализират и най-масивната и повсеместна заплаха. Поради това често пъти политици и военни, занимаващи се със стратегическо планиране, се превръщат в „пророци“. Така се създават планове, базирани повече на емоции, конюнктурни съображения или дори волунтаристични идеи с надеждата, че впоследствие ще могат да бъдат оптимизирани.

1. ОСНОВНИ МЕТОДИ, ИЗПОЛЗВАНИ В ОТБРАНИТЕЛНОТО ПЛАНИРАНЕ

1.1. МЕТОД НА СЦЕНАРИИТЕ

1.1.1. Ценност на метода

В рамките на тази разработка „сценарият“ е инструмент за анализ и планиране на управлението, който описва възможен набор от бъдещи условия в света, в дадена област или в полето на специфичен проблем.

Същността на добрия сценарий е в достатъчно аргументираното, ясно и рационално описание на еволюцията (историята) на основните фактори на дадена ситуация (проблем, област, света) във времето. При този подход количествените параметри обогатяват лингвистично-логичното описание на еволюцията на факторите или променливите. Сценарият история описва важните събития и процеси, които формират бъдещето.

Сценариите са ясни, убедителни, причинно-следствено аргументирани правдоподобни описания на бъдещето в общи линии или в определена рамка (област, проблем). Те не са „прогноза“, „предвиждане“ или „предсказание“ – всеки сценарий е една *алтернативна възможност* за бъдещето.

В сферите на планирането и управлението на националната сигурност, отбраната и въоръжените сили „сценарий“ означава достатъчно подробна (наситена, богата) картина на правдоподобно бъдеще (сфера, област, ситуация). Картина, на която основните характеристики са така ярко изразени (осветени), че тези, които извършват стратегическо планиране, могат убедително да идентифицират бъдещите проблеми, предизвикателствата и възможностите за посрещането им. „Сценарий“ е описание на всичко (картина), което може да се случи в дадена сфера, област или ситуация. Същността и ценността на метода е в начина, по който голям брой вариативни възможности и техните (често пъти твърде динамични) отношения се интегрират в конкретна и комплексна картина.

Като цялостен метод сценариите са насочени не към прогнозиране на резултатите от едни или други стратегически решения, а съсредоточават вниманието на планиращите органи върху алтернативните пътища, по които може да се стигне до даден резултат. Така планирането се въоръжава с инструментариум за поддържане на вземането на решения, който не е присъщ на други методи. От своя страна лицата, които вземат тези решения придобиват увереността, че макар *представите* им за бъдещето на националната сигурност и отбраната да не се окажат *съвсем точни* в 20–30-годишна перспектива, то те нямат да бъдат *напълно* погрешни.

В общи линии методът на сценариите е подходящ и надежден в рамките на следния набор от функции:

- Оценяване и сравняване на алтернативни възможности (стратегии) в контекста на възможни бъдещи развития и ситуации.
- Обединяване на събития, процеси и тенденции в една или повече обособени картини на бъдещето.
- Определяне на релевантни условия, фактори, събития, процеси и тенденции, които могат да се окажат важни в бъдеще.
- Стимулиране на креативност и активност у политическите и военните ръководители за предприемане на своевременни мерки за посрещане на предизвикателствата на бъдещето.
- Изграждане на общ език между експерти и ръководители от различни сфери на националната сигурност и отбраната и институционализиране на дискусиите относно бъдещето и необходимите стратегически решения и по този начин – намаляване на влиянието на неизвестността чрез споделяне на чувството за „ясна картина“ на бъдещето.
- Изследване и осмисляне на отношенията между и влиянието на основните фактори и условия в дадена ситуация и сценария за нейното развитие.
- Изразяване на лични политически и експертни мнения в предварително съгласувана рамка и по този начин – стимулиране на дискусия на основата на рационални, взаимно опознати аргументи.

При положение че методът на сценариите се използва в пълен обем при стратегическото планиране на националната сигурност, отбраната и въоръжените сили, той предоставя възможност организацията да бъдат по-добре подготвени за предизвикателствата на бъдещето, предприемайки своевременно подходящи мерки или контрамерки:

- Сценариите позволяват стратегическото планиране да се адаптира оптимално към ефектите на възможното бъдеще и към тези от ситуациите, за които се предвижда използване на въоръжени сили и други организации от системата за национална сигурност.
- Сценариите осигуряват средства да се предвиждат бъдещи промени и необходимост от промени и организацията да бъдат своевременно подготвени за тях.
- Сценариите позволяват изследване и оценяване на алтернативните развития в бъдеще с оглед прецизиране и своевременно адаптиране на предприеманите или предвижданите във времето мерки.
- Сценариите повишават способността в сферите на националната сигурност и отбраната да се вземат по-добре координирани и аргументирани решения.
- Добре изготвените и убедително представени сценарии мотивират всички, които имат отношение към проблемите на отбраната и въоръжените сили и внасят увереност в работа им по стратегически и дългосрочни планове и програми.
- Убедеността на обществото в това, че политическите и военните стратегии „знаят какво правят“ е важен социално-психологически елемент за обществената поддръжка на стратегията за национална сигурност и отбрана на страната.

1.1.2. Типология на сценариите

Типологията на сценариите е условна като теория и се основава предимно на практически съображения. В най-общи линии, погледнато през призмата на основните аспекти на планирането на отбраната и въоръжените сили, сценариите могат да бъдат класифицирани, както следва:

Класове сценарии:

- Сценарии на алтернативите за развитие (контекстни сценарии)
- Сценарии на възможните ситуации в бъдеще

Категории:

- Прогнозни (отговарят на въпроса „Какво ще се случи?“):
 - Предвиждащи (за планиране при стабилност);
 - Условни (за планиране при конкретно събитие).
- Проучвателни (отговарят на въпроса „Какво може да се случи?“):
 - Контекстни (за проучване на външната среда);
 - Стратегически (за проучване на последствията от собствени решения).
- Нормативни (отговарят на въпроса „Как може да бъде постигната определена цел?“):
 - Съхраняващи (за планиране на капитализация);
 - Трансформиращи (за планиране на трансформация).

Типове:

- Илюстративни
- Общи или рамкови
- Специални, специфични или детайлни

Видове:

- Политически (глобални)
- Стратегически (политико-стратегически)
- Оперативни
- Тактически

Контекстните сценарии или сценариите на алтернативите за развитие изхождат от ситуацията в настоящия момент и интерпретират възможностите за развитие на основните фактори, очертават една или няколко възможни ситуации в бъдеще. Имплицитно изискване за този клас сценарии е причинно-следствената връзка при проследяване на процесите от сега към *бъдещето* – всяко събитие произвежда ефект, който причинява следващо събитие и т. н. Този клас сценарии наподобява прогнозите по това,

че фокусът е върху развитието на процесите във времето и отношенията на взаимна определеност между събитията и между етапите на процеса. Пример за такъв клас сценарий се съдържа в „Концепцията за национална сигурност на Република България“:

35. Успешното интегриране на България в евроатлантическите и европейските структури за сигурност и развитие зависи от напредъка на мирния процес в Югоизточна Европа и се забавя от военните конфликти и дестабилизирането на съседни държави. Това предполага страната да води много активна външна политика за омиротворяване на Балканите. Тази политика е най-важният елемент на стратегията за превантивната защита на българските интереси².

Сценариите на възможните ситуации в бъдеще (ситуационни сценарии) или картините на бъдещето имат за изходна точка една или множество ситуации в бъдещето. В този случай фокусът не е толкова върху развитието на факторите и процесите в бъдеще, а върху самата ситуация като „снимка“. Те са подходящи за прилагане в случаи, когато органите за планиране не се интересуват толкова за начина, по който се стига до определено „бъдеще“ и за характеристиките на това „бъдеще“. Пример за такъв сценарий е т.12 от Военната доктрина на Република България:

12. Република България не е изправена пред непосредствена военна заплаха. Малко вероятна е война, която да обхване целия регион³.

В действителност ситуационните сценарии описват пространство, в рамките на което дадена ситуация е възможно да се случи в бъдеще.

Прогнозните сценарии се характеризират с линейност на развитието между дадена ситуация в момента и нейната проекция в определено бъдеще. Те се разработват и използват при висока стабилност на средата и на процесите. Пример за такъв сценарий е дадена дългосрочна програма за аквизиция на нов боен самолет – логиката на сценария е, че, ако избраният самолет е адекватен на задачите на въоръжените сили днес, то той също ще бъде адекватен и след 15, 20 или 30 години.

Проучвателните сценарии се характеризират с тясно обвързване със системата за вземане на решение. Практически чрез тях се подпомага процеса на подготовка на решение, като се генерира поле („бъдеще“), включващо достатъчно на брой алтернативни сценарии, в рамките на което решението ще бъде реализирано в бъдеще. Така ръководителите могат да намалят значително влиянието на фактора „непредсказуемост“ върху своите решения. Пример за подобни сценарии са създаваните за генериране на нов клас или тип бойни средства, които да бъдат адекватни не към днешните, а към реалностите на бъдещето. Военната доктрина например предполага създаването на сили, които ще бъдат адекватни (не само към изискванията на настоящето, а и към „някакво“ бъдеще:

77. Главно направление в изграждането и развитието на Българската армия е създаването на ефективни, модулни, компактни, маневрени, боеспособни, относително самостоятелни и всестранно осигурени структури, способни да осъществяват отбраната на страната и равностойното партньорство в международните инициативи за поддържане на мира⁴.

Нормативните сценарии са елемент на целевото планиране на отбраната и въоръжените цели. За разлика от всички други при тях се дефинира целта или се описват изискванията към отбраната и въоръжените сили, отнесени към определен момент в бъдещето. Приема се, че целта, която ще се постигне, е устойчива и не може да бъде променена от естествения ход на събитията и процесите. Типичен пример за „съхраняващ сценарий“ е използваният при изготвянето на *План 2010* – съставът и способностите на БА, налични през 1997 г., се предвиждаше да останат непроменени след 13 години, а въоръжението – модернизирано. Типичен пример за „трансформиращ сценарий“ е използваният за разработването на *План 2004* – поради очертаващите се промени във вътрешната и

² Концепция за националната сигурност на Република България. Приета с Решение на 38-о НС от 16.04.1998 г., обн., ДВ, бр. 46 от 22.04.1998 г. http://www.online.bg/Docs/national_security.htm

³ Цитирано по Решение на НС за приемане на Военната доктрина на Република България <http://www1.parliament.bg/kns/VD.htm>

⁴ Пак там.

международната среда на сигурност на България се предвижда коренно да се променят (трансформират) ролите, задачите, организацията, съставът, въоръжението и останалите императиви на въоръжените сили.

Сценариите често се класифицират като „илюстративни“, „специфични“ и „общии“. *Илюстративните сценарии* обикновено са атрактивно разказани истории за достатъчно отдалечено бъдеще, които са предназначени да илюстрират как нещо добре неизвестно днес ще еволюира след време. Илюстративните сценарии имат свое място в онагледяването на стратегическото военно планиране. Проблем възниква, когато те се представят и възприемат като „реални“ сценарии. Използването на илюстративни сценарии за действително планиране на силите обикновено води до хаос и разпадане на системата на въоръжените сили.

Общите или рамковите сценарии генерализират цялото поле, в рамките на което се търси решение на даден проблем. Този подход дава обща картина на дадена ситуация в бъдещето, което само по себе си е една от целите на метода и дава възможност на политическите и военните ръководители, без притеснения да утвърждават сценариите като изходни данни за планиране на въоръжените сили.

Но понякога картината може да се окаже твърде обща, за да се вземе конкретно решение, например за изграждане на определени оперативни способности. Поради това в сферите на планирането на отбраната и въоръжените сили е целесъобразно да се търси подходящ микс от „генерализиране“ и „специализиране“ на сценариите, така че на основа на техния анализ да могат да се извлекат (както е в настоящия случай) необходими оперативни способности.

Общите и илюстративните сценарии често се определят като *сценарии на равнище наименование* (от английски *name-level scenario*). Това са такива сценарии, които са детайлизирани до степен, достатъчна само да им се присвои наименование.

Сценариите са *специфични*, когато съдържат реални данни за източника на заплахата (държава, коалиция, терористична организация), отнесени към определен момент от време и наложени върху реална географска основа. Специфичните сценарии са присъщи при планиране на отбраната в условията на висока степен на пряка заплахата от ясен източник. Повечето от планирането през време на „Студената война“ се основа на този тип сценарий. Много често *специфичните сценарии* се реализират чрез метода „Планиране на основата на сценарии“. В този случай сценариите могат да се определят и като *фокусирани* или *точкови* (от английски *point scenario*).

Когато в един специфичен сценарий ярко се подчертава значението на определен фактор, той се класифицира като „детайлен“. Пример за такъв подход е, когато в ситуацията на сигурност в зоната за отговорност на НАТО „детайлно“ се разглежда само въпросът за противоракетната отбрана. В контекста на планирането на ВС обаче детайлните сценарии обикновено се използват на по-ниските равнища – много е сложно на стратегическо и оперативно равнище да се изработи детайлен сценарий за отдалечено бъдеще. Такъв сценарий трудно може да получи утвърждаване на политическо равнище (а и не е необходимо).

Видовете сценарии се отнасят до традиционните военни равнища на командване, лидерство и мениджмънт – политическо, стратегическо, оперативно и тактическо. Известно е, че през последните години в тези нива настъпват сериозни размествания: „стратегическото“ се доближава плътно до „политическото“, „оперативното“ се стеснява до отделни случаи и дейности, а „тактическото“ започва да доминира, дори при многочислените армии. Например в НАТО политическото и стратегическото равнище е слято; подобен подход е заложен и в модела на Военната доктрина на България, която по традиция е политико-стратегически документ. От друга страна, дори в армии от мащабите на британската, използваните планиращи единици са на равнище „рота–батарея–отделен летателен апарат – отделен морски съд“. Още по-детайлен е подходът, използван от Европейския съюз за планиране на „бойните групи“. Във всеки случай равнището на детайлизация на сценариите се увеличава решително на ниските равнища.

1.2 МОДЕРНИЗИРАН МЕТОД „ДЕЛФИ“

Прилагането на метода „Делфи“ представлява структуриран процес за събиране и синтезиране на експертни знания чрез последователно и анонимно попълване на поредица от въпросници и групов обратна връзка, като целият процес може да бъде ком-

пютъризиран, но задължително изисква определянето на лице модератор за цялостен контрол⁵.

В началото методът „Делфи“ е разработен за предсказване на влиянието на новите технологии във военното дело⁶, но днес се използва с успех при групово експертно оценяване, идейно разработване на сценарии за бъдещето и извличане на общи тенденции в множество и различни изследователски области.

Предвид комплексния характер на оригиналния метод „Делфи“, изискващ голям брой итерации за статистическо определяне на общата сходимост, тук се предлага негова модификация, осъществена на следните стъпки:

1. Дефиниране на въпроса за изследване;
 2. Избор на две работни групи експерти от предметната област;
 3. Разработване на въпросник с възможност за количествена оценка за всяка от двете групи;
 4. Независимо общо попълване на въпросника от т. 3 за всяка от двете работни групи;
 5. Обобщаване на резултатите от двете работни групи;
 6. Представяне на резултатите от т. 5 с цел финално определяне на тенденциите пред обща работна група, съставена от групите по т. 2;
 7. Обобщаване на резултатите и представяне на финално, консенсусно заключение.
- Идеята на прилагането на модифицирания метод „Делфи“ е първоначално да се използва методът „мозъчна атака“, а впоследствие обобщаването на резултатите да се извършва чрез настоящия метод.

1.3 „МОЗЪЧНА АТАКА“ (BRAINSTORMING)

Методът „мозъчна атака“ е предназначен за групово генериране на множество идеи (сценарии) и последващо тяхно оценяване с цел решаване на сложни задачи от различен характер, с висока степен на неопределеност (стратегическо планиране, дългосрочна оценка на риска и др.).

Прилагането на „мозъчна атака“ работи най-ефективно с групи от по 8–12 човека, намиращи се в обстановка, която провокира творческото мислене.

Допълнително за провеждането на една сесия, използваща „мозъчна атака“, е необходимо и наличието на лице, подпомагащо провеждането на сесията (модератор), окуражаващо участниците и записващо техните идеи по видим начин (на черна, (бяла) дъска, флипчарт или чрез софтуерна среда и мултимедиен проектор).

Участниците в сесия, използваща метода „мозъчна атака“, трябва (по възможност) да бъдат с различен опит и знания за изследваната проблемна област.

При провеждането на сесия използваща мозъчна атака, трябва да бъдат съблюдавани следните четири основни правила⁷:

- Фокусиране върху количеството на предложенията (сценариите), които ще бъдат направени, а не върху тяхното качество;
- Предлаганите идеи не се подлагат на дискутиране и критикуване в негативен план;
- Подкрепа в предлагането на необикновени, нетрадиционни и иновационни идеи;
- Комбиниране и обобщаване на предложените идеи.

Практически използването на метода „мозъчна атака“ може да се извърши по следния начин⁸:

1. Дефиниране на работна задача (цел) и област на изследване;
2. Ограничаване на времето за провеждане на сесията и броя генерирани идеи;
3. Визуално документиране на предложените идеи;

⁵ The Delphi Method: Techniques and Applications, edited by Harold A. Linstone and Murray Turoff—a comprehensive book on Delphi method (достъпна на: <http://www.is.njit.edu/pubs/delphibook/>).

⁶ Dalkey, N. and O. Helmer, *An Experimental Application of the Delphi Method to the Use of Experts*, Management Science 9, No. 3 (April 1963), 458. Вж. Helmer, O. and Rescher, N. On the Epistemology of the Inexact Sciences, Project Rand Report R-353, February 1960.

⁷ Osborn, A. F. *Applied imagination: Principles and procedures of creative problem solving*, (Third Revised Edition). New York, NY: Charles Scribner's Sons, 1963.

⁸ <http://www.jpbc.com/creative/brainstorming.html>.

4. След изтичането на определеното време за сесията, консенсусно се избират определен (краен) брой идеи, които се подлагат на оценка;
5. Дефиниране на множество от критерии за удовлетворяване при оценка на избраните идеи;
6. Оценяване на идеите според критериите по т. 5;
7. Избор на идея, решаваща задачата (постигаща целта), дефинирана по т. 1., на базата на оценките от т. 6.

1.4. МЕТОД НА ОБРАТНОТО ПРОСЛЕДЯВАНЕ (BACK–CASTING)

Методът на обратното проследяване представлява алтернативен метод на прогнозиране. Неговата особеност е в това, че не се основава на проследяване на развитието на дадена ситуация от настоящето към бъдещето, а точно обратното.

Експертите, които използват метода, трябва чрез „мозъчна атака“, да генерират правдоподобна визия за бъдещето. По отношение именно на визията се задава въпрос „Как се е стигнало до това положение?“. Отговорите се търсят, като се проследяват основните параметри на визията в обратна посока на времето и се търсят критични събития, които биха могли да предизвикат една или друга алтернатива. По този начин се изгражда правдоподобна връзка между възможно бъдеще и проблемно настояще.

Към настоящия момент методът най-често се използва при прогнозиране на климатични промени в дългосрочна перспектива с оглед намиране на технологични решения за намаляване на замърсяванията от страна на индустрията.

Метод на работната среща

Методът на „работната среща“ (**workshop**) няма собствена теоретична основа. В много от случаите, когато в сферата на военното планиране се говори за „сценарии“, в действителност става въпрос за група от експерти, които чрез неструктурирана и неуправлявана дискусия създават някакъв сценарий. Поради това практиката е известна още с абревиатурата BOGSAT (Bunch of Guys Sitting Around a Table)⁹.

⁹ Ericsson, Tomas. Tom Ritchey *Scenario Development using Computerised Morphological Analysis*, изтеглено от www.swemorpha.com.

2. ОСНОВНИ ИЗИСКВАНИЯ ПРИ ИЗПОЛЗВАНЕТО НА МЕТОДА НА СЦЕНАРИИТЕ В ПРОЦЕСА НА ПЛАНИРАНЕ НА СПОСОБНОСТИ

2.1. ЦЕЛ

„Методиката за разработване на сценарии за планиране и избор на набор от сценарии“ има за цел да организира използването на сценарии като основен елемент на метода „Планиране за способности“ в МО и БА и по този начин да осигури логико-аналитична и причинно-следствена връзка между политическите цели в сферите на сигурността и отбраната и оперативните способности на въоръжените сили, необходими за постигането им в национален и коалиционен формат.

С въвеждането на методиката се предполага, че използването на сценарии ще се превърне в практика за целия процес на стратегическо и дългосрочно планиране: от формулирането на политически указания за планирането на отбраната, през цикъла на необходимите оперативни способности (вкл. отбранителната аквизиция), до планирането на операции. Целта сценариите да се използват не само като ориентиращи възгледи за бъдещето от гледна точка на националната сигурност и отбраната, а и като контекст за планиране на широк набор от междуведомствени, съвместни и специфични оперативни способности, на изследователската и развойната дейност, на целеполагането на разузнаването и информационните анализи, както и на образованието и обучението на ръководния състав.

Методиката е специално ориентирана към разработване на реалистични цели при изграждането на военни способности, които (1) да отговарят на националните и коалиционните политико-стратегически изисквания и (2) да се постигат на възможно най-ниска цена. Това се постига чрез методи и техники, осигуряващи проследяване на развитието във времето на ключови характеристики на възможни военни ситуации и изработването на сценарии, максимално покриващи спектъра на „възможното бъдеще“.

Предвид спецификата на метода на сценариите настоящата методика осигурява логични и правдоподобни резултати, а не „точни“.

2.2. ЗАДАЧИ

Прилагането на метода на сценариите при планирането за способности на ВС дава възможност за решаване на следните основни задачи:

- Идентифициране на фактори, условия и процеси, които могат да имат определящо значение за обстановката в сферите на сигурността и отбраната в бъдеще;
- Оценяване и сравняване на алтернативни възможности за развитие на въоръжените сили (стратегии) по отношение на вероятни бъдещи развития;
- Интегриране на събития, процеси и тенденции в една или повече „картини“ на бъдещето;
- Интерпретиране на разузнавателна и друга информация с оглед мрежова оценка на процеси, прогнозирането на които представлява изходна данна за планиране на отбраната и въоръжените сили;
- Разработване на сценарии за националната сигурност като основа на реформата в сектора за сигурност и определяне (преразпределяне) на роли, мисии и задачи между организациите за сигурност;
- Разработване на сценарии за основните роли и задачи на въоръжените сили, които да ги поставят в максимално реалистична среда в бъдещето с оглед тестване на необходимите им способности;
- Разработване на алтернативи за решения относно националните амбиции в рамките на всяка роля и задача на въоръжените сили;
- Избор на набор от сценарии, отразяващ във възможно най-пълна степен на потенциалния спектър от бъдещи мисии, йерархията на очаквани операции и спектъра от прогнозни резултати;
- Избор на оптимален набор от сценарии в обем и вид, удобен за по-нататъшно планиране на оперативните способности;

- Създаване на контекстни сценарии, разкриващи структурноопределящи характеристики на бъдещи конфликти с възможно въвличане на въоръжени сили и разработване на фамилия от субсценарии към всеки от тях;
- Създаване на специфични сценарии, разкриващи спектъра от възможно приложение на въоръжените сили и разработване на фамилия от субсценарии към всеки от тях;
- Интерпретиране на сценариите с оглед преценка на условията за едновременно, последователно и продължително изпълнение на отделни мисии и операции;
- Разработване на сценарии до оперативна равнище с цел осигуряване на максимална обективност при определяне на целите за изграждане на стратегически и специфични способности;
- Разработване на политически указания за планиране изграждането и развитието на оперативните способности на въоръжените сили;
- Проверка на целесъобразността на даден пакет от способности в различни оперативни ситуации;
- Подготовка на данните във вид удобен за осъществяване на преход от оперативни способности към планиране на организацията, структурата, състава, въоръжението и осигуряването на въоръжените сили.

Освен това с въвеждането на методиката ще се създадат условия за усвояване на апарата и „езика“ на сценариите. Ще се мотивират експерти да се специализират в областта на сценариите и интерпретирането на бъдещата среда в интерес на планирането на отбраната и въоръжените сили.

Методът на сценариите също така предполага по-нататъшно развитие на „стратегическата общност“ в България и усвояване на практиката да се работи в „единна рамка“.

С въвеждането на метода на сценариите в планирането на отбраната и въоръжените сили ще се създаде нова област на военно-цивилна експертиза. Натрупването на данни, знания и опит ще създаде условия за прилагане на сценариите в другите области на ръководството и мениджмънта на отбраната и въоръжените сили – военна аквизиция, планиране на научната и развойната дейност в интерес на отбраната, кадрова политика, стратегия на продължаващото образование и квалификация.

Въвеждането на широка практика за използване на сценарии за планиране на отбраната и въоръжените сили категорично изисква изграждане на интегрирана система за използване на модели и симулации в МО и БА.

2.3. ОГРАНИЧЕНИЯ

Използването на сценарии при „Планирането за способности“ и структурното развитие на отбраната и въоръжените сили има и редица особености, които изискват специално внимание:

- Методът изисква *пряко участие на политическите и военните ръководители* в процеса на утвърждаване на „областта“ на сценариите, на всеки един от основните контекстни сценарии и на планиращите ситуации, както и на другите елементи от процеса на Планиране за способности като листа с основните стратегически и други съвместни способности, политическите указания за планиране и решенията за разпределение на ресурсите по програми;

- Като цяло методът на сценариите изисква *сериозна и продължителна предварителна подготовка* по събиране, селектиране и въвеждане на база данни в „областта“ на сценариите и за подготовка на експерти за изготвяне, анализиране и синтезиране на сценарии;

- За целта се (обикновено) създават *специални организационни звена*, които се осигуряват с цивилни и военни експерти по отделни проблеми и с експерти по метода на сценариите, както и с необходимите компютърни модели и симулации;

- Методът на сценариите предполага *окупняване на проблемите* във възможна и алтернативна картина на бъдещето, докато традиционният подход в планирането на отбраната е точно противоположен – декомутиране на проблемите на „управляеми“ елементи;

- Независимо че се основава на обективни данни, процеси и тенденции, всеки един сценарий отразява интелектуалния капацитет на своите създатели; *сценариите не са „обективни“* и могат да бъдат поставяни под съмнение от различни гледни точки и съображения;

- Сценариите могат да бъдат изготвени като много привлекателни и с това да предопределят съответни решения, *без обаче да се гостатъчно добре аргументирани*; рискът се преодолява чрез качество на предварителната подготовка и прякото участие на лицата, вземащи решения;

- Съществува реална възможност опитни експерти по отделни проблеми в „областта“ на сценариите да внесат *остаряло мислене* и неадекватна на съвременността логика в сценариите и така да пригледят бъдещето не към обективните процеси и техните алтернативни развития, а към добре известни ситуации от миналото; този риск се преодолява чрез премерена прозрачност на процеса, активно международно сътрудничество и внимателен подбор на експертите.

Сценариите представляват интелектуален продукт на група експерти, използващи база данни и подпомагани при обработка на комбинациите от фактори и условия от специализиран софтуеър. Министерството на отбраната обикновено няма да разполага с експерти, способни да работят сценарии на равнище, надхвърлящо военното (каквито са контекстните сценарии). За целта следва да бъдат използвани предимно външни експерти. Ако екипът е един или друг, то и произведените сценарии най-вероятно ще имат различно съдържание. В такива условия ръководителите, които трябва да утвърдят сценариите като част от изходните данни за планиране на националната сигурност, отбраната и въоръжените сили, и планиращите звена от МО и БА винаги ще задават въпроса „Кой стои зад този сценарий?“. Те могат да не приемат сценария за „свои“. Ако сценарият е продукт на „нечие“ мислене, то доверието в него ще бъде ограничено.

Методът на сценариите превръща планиращите организации в „базирани на знанието“ и „обучаващи се“. Той не може да бъде успешно прилаган, ако от самото начало не е категорично ясно кой и по какъв начин ще участва в процеса. Решаването на този проблем е в организирането на процес, който ангажира всички – експерти, политически и военни ръководители – и гарантира, че сценарият ще бъде плод на колективен принос и отговорността за него ще бъде споделена. *Методът представлява процес на планиране „отгоре-надолу“ и прякото участие на политическите и военните ръководители е задължително.* По този начин те внасят собствената си визия, изграждат единно разбиране с и сред експертите и се обучават, развивайки собствения си капацитет да разбират бъдещето.

2.4. ПРОЦЕС НА РАЗРАБОТВАНЕТО НА СЦЕНАРИИТЕ

2.4.1. Концепция

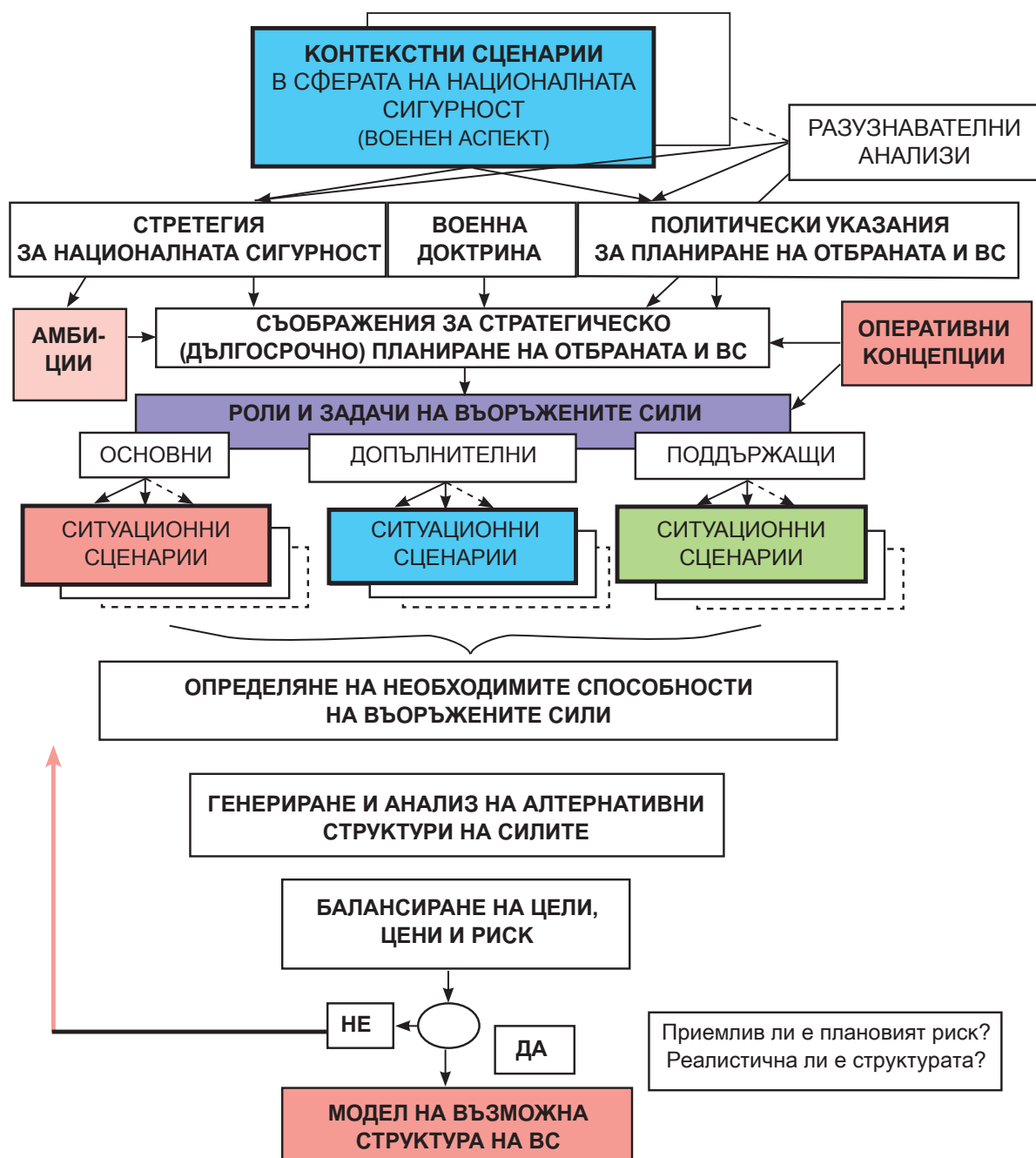
Настоящата методика е разработена с разбирането, че планирането в сектора за сигурност на страната е *интегрално* (в една или друга степен) за всички институции. Интегралността се изразява в използване на единни преценки за развитието на бъдещето (сценарии), използване на едни и същи стратегически документи като политически указания за планиране и действие, координиране при определяне на националните равнища на амбиции, интерпретиране на общи модели на междуведомствени операции и действия и координирани инвестиции в изследвания, разработки и обучение. Възприето е, че методът на *контекстните сценарии* най-добре създава необходимата основа за интегралност на политиката за сигурност и отбрана и изграждането на способности в сектора за сигурност (Фиг. 3).

Методиката се опира също на съществуващите практики за разработване на сценарии и стратегическо (дългосрочно) планиране на оперативни способности за въоръжените сили в НАТО и ЕС и осигурява достатъчна съвместимост както на самия процес, така и на крайните резултати.

Разработването на сценарии се предхожда от експертен анализ на средата, в която се реализира военния аспект на националната сигурност (т.е. в която ВС в бъдеще могат да изпълняват задачи). Определят се три зони на национални интереси на сигурност във военен аспект:

- Зона на непосредствена отговорност;
- Зона на колективни действия;
- Зона на ранно предупреждение и глобален отговор.

Целта на този етап от работата е (1) да се „приблужи“ процесът на дългосрочно и стратегическо планиране до реалната (обозримата) политика, (2) да се намали броят на въз-

Фиг. 3. Използване на сценарии при „Планиране за способности“ на ВС

можните алтернативни развития и (3) да направи работата на експертите, които оценяват алтернативите, по-реалистична.

Извършва се експертен анализ на средата на (военния аспект) сигурността във всяка зона и се определят основните параметри на възможните ситуации в рамките на зададената времева перспектива. Определят се алтернативните стойности на всеки параметър, изразени чрез показателите „взаимодействие“ и „интензитет на взаимодействието“. Вариантите се анализират с използване на софтуер за морфологичен и системен анализ. На конфигурациите се присвояват наименования и се представят като *контекстни сценарии*.

Основните контекстни сценарии се утвърждават на най-високо правителствено равнище като стават задължителни за всички организации от сектора за сигурност¹⁰.

¹⁰ Контекстните сценарии се разработват (в случая) за тези аспекти на националната сигурност, в които е възможно в бъдеще да бъдат използвани въоръжени сили по един или друг начин. Методиката обаче е приложима за контекстни сценарии от целия диапазон на сигурността.

Изводите (описаните картини) чрез контекстните сценарии се използват за разработване на основните стратегически документи – „Стратегия за национална сигурност“, „Военна доктрина“, както и „Политическите указания за дългосрочно планиране на отбраната и въоръжените сили“. При това обаче политическите лица, използвайки и съответната разузнавателна и дипломатическа информация, внасят в изводите от контекстните сценарии своите *политически ценности, програмни цели и амбиции*, като:

- Разбиране за национални интереси и цели;
- Национални амбиции в използването на ВС за поддържане на националните интереси и цели;
- Национални амбиции в изпълнението на съюзническите военни и в сферата на сигурността ангажименти и задължения;
- Национални цели и амбиции за участие в международните усилия за поддържане на мира и стабилността в света, за предотвратяване и управление на кризи и хуманитарно подпомагане;
- Визия за функциите на ВС (и другите организации) по поддържането на вътрешната сигурност, властите и населението и за защита на критичната инфраструктура на страната.

Изводите от контекстните сценарии, политическите съображения и националните амбиции се отразяват в документ на Министерството на отбраната – „Съображения за планиране на отбраната и въоръжените сили“. Съображенията се разработват от гледна точка на метода „Планиране за способности“ на ВС. В документа министърът на отбраната, съгласувано с началника на ГЩ, определя:

- Хоризонт на планиране на изграждането на оперативни способности;
- Географски обхват на планирането;
- Равнище на националното военно усилие, което страната може да си позволи в различните контекстни сценарии;
- Равнища на националните амбиции за едновременно изпълнение на военни задачи
- Основни параметри на необходимите способности от гледна точка на ротацията, възможностите за усилване и пренасочване на войските, както и за преминаване от един тип операция към друг;
- Равнища на бойна готовност за различните категории войски и сили;
- Национални амбиции в рамките на съюзнически ангажименти и задължения, като отговорност, мащаб и характер на приноса, условия за предаване на командването и контрола на съюзните органи, характер и размах на операциите, въпроси на стратегическата и на ТВД логистика, С4, стратегическо и оперативно разузнаване и други осигурявания.

На основата на „Съображения за планиране на отбраната и въоръжените сили“ и в съответствие с контекстните сценарии по метода на морфологичния и системния анализ и с използване на други евристични методи и техники се генерира списък на възможните военни задачи, които отговарят (т.е. могат да възникнат) в *полето*, описано от контекстните сценарии.

Задачите на въоръжените сили се проверяват по отношение на отделните контекстни сценарии (обратна връзка). С експертен метод се разпределят на „основни“, „допълнителни“ и „поддържащи“ по два показателя: възможност за изпълнение на дадена задача във възможно най-много случаи (т.е. контекстни сценарии) и важност (в смисъл мащаб на загубите, които се предотвратяват чрез изпълнението на задачата). На тази основа се определя списък с основните *ситуационни сценарии*, които ще бъдат разработени и използвани за идентифициране на необходимите оперативни способности.

С цел да се избегне припокриване на способности списъкът на ситуационните сценарии първоначално отговаря на „основните“ военни задачи. След като по тях се определят необходимите способности, се прави преценка за „липсващи“ способности. В случаи на необходимост решението се търси чрез разработване на ситуационни сценарии за „допълнителните“ и „поддържащите“ задачи.

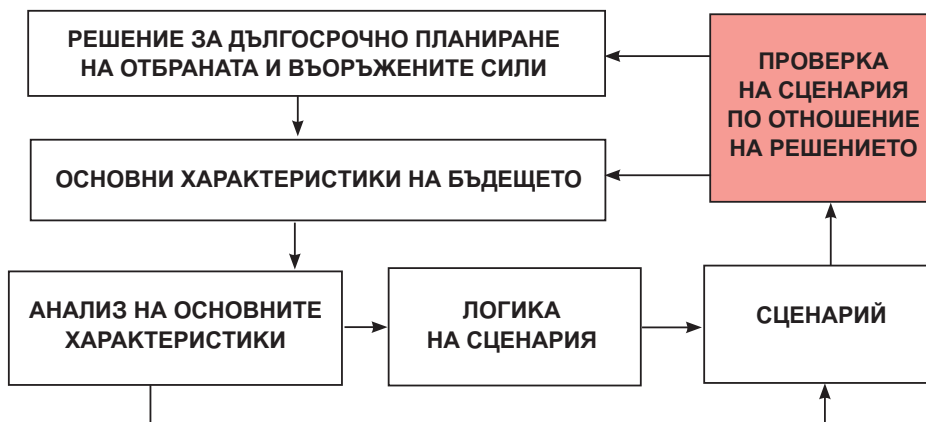
Принцип на методиката е равнището на детайлизация и специализация да се увеличава с приближаване на нивото, от което методът на сценариите преминава в операции за определяне на необходимите оперативни способности.

На основа на ситуационните сценарии започва работата по определяне на общите необходими способности.

На всеки един етап от работата по определяне на необходимите способности и алтернативните структури на ВС те или могат да се проверят дали удовлетворяват ситуационните и/или контекстните сценарии (т.е. решава се „обратна“ задача на оптимизация).

2.4.2. Основна технология за разработване на сценариите

За да мултиплицира преимуществата и отстрани слабостите на метода на сценариите, методиката интерпретира подход, който (1) е структуриран около баланса между рационалност, обективност и интуиция в мисленето (преценките) на експертите и (2) ангажира пряко ръководния политически и стратегически състав с оглед личния им принос към сценариите за планиране на способностите. Предлаганият подход (Фиг. 4) включва следните основни моменти:

Фиг. 4 Основни етапи при използване на метода на сценариите за планиране на способностите на Въоръжените сили

- *Анализ на решението* за стратегическо и дългосрочно планиране на отбраната и въоръжените сили, което трябва да бъде взето в рамките на процеса на планиране за способности.

- *Определяне на основните характеристики*, присъщи на възможните ситуации в „бъдеще“, от които зависи решението, което трябва да бъде взето „днес“. Основните характеристики изразяват това, което е необходимо на ръководителите да знаят за бъдещето, за да вземат решение „днес“.

- *Анализ, синтез, избор на набор от сценарии, наименоване на избраните сценарии и избор на логиката на текста на сценария*. Анализът на основните характеристики включва определяне на най-важните възможни алтернативни развития на всяка от тях в бъдеще, оценка на тези алтернативи и компютърно подпомагана обработка на данните. Резултатът е списък на възможните *конфигурации на сценарии*, оценени по това как отразяват ситуацията и до колко силни са връзките между отделните елементи във всяка конфигурация.

- Сценарната конфигурация се превръща в „сценарий“, когато ѝ се присвои наименование. Наименованието е кратко, запомнящо се и емблематично.
- От общия голям брой конфигурации се избират тези, които най-пълно отразяват средата на решението ѝ, по оценка на експертите, имат най-силна вътрешна кохезия.
- Логиката на сценария определя начина, по който отделните елементи ще бъдат текстуално обвързани в обща „картина“.

- *Разработване на текста на сценария*. Текстът на сценария интерпретира избраните характеристики в съответствие с логиката на сценария и условията за по-нататъшното му използване.

- *Проверка и утвърждаване на сценария*. При тази стъпка (1) всеки сценарий се проверява за удовлетворяване на изискването „да подпомага вземането на решение“. В случай на необходимост цикълът на разработването му се повтаря напълно или по отделни въпроси (параметри) и (2) анализира се *континуумът на сценариите*. Анализът на континуума на сценариите има за цел да потвърди, че всички те описват едно „поле“, в което може да бъде намерено търсеното решение за развитие на въоръжените сили.

3. ПОСЛЕДОВАТЕЛНОСТ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА МЕТОДА НА СЦЕНАРИИТЕ ЗА ПЛАНИРАНЕ НА СПОСОБНОСТИ НА ВЪОРЪЖЕНИТЕ СИЛИ

Методиката описва последователността и съдържанието на работата по разработване и използване на сценарии при стратегическо и дългосрочно планиране на ВС по метода „Планиране за способности“.

Методиката представя комплексен и относително обособен цикъл на работа в рамките на „Методологията за планиране на отбраната в контекста на планирането на националната сигурност“. Което означава, че при необходимост може да бъде използвана (след известно адаптиране) и за други цели, като:

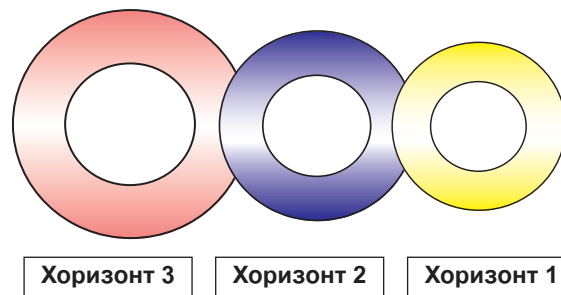
- Разработване на стратегии и стратегически алтернативи;
- Анализ на стратегически риск;
- Обвързване на цели и ресурси (инструменти) в комплексно поле на реална политика;
- Оценяване на организационни структури с различна цел;
- Представяне на силно комплицирани отношения под формата на визуализирани модел и други.

Методиката предвижда използване на специализиран софтуер.

3.1. СЪПКА 1: Подготовка

3.1.1. Вземане на решение за започване на процедура по разработване на сценарии

Необходимостта от разработване на сценарии като елемент на планирането на силите се определя главно от времевата перспектива на решението, което трябва да бъде взето. МО и БА трябва да разработят и утвърдят концепция за „хоризонтите на планирането“ (Фиг. 5):

Фиг. 5. Хоризонти на стратегическото и дългосрочното планиране

• *Хоризонт 3.* „Изграждане на нови способности“. Фокусът на планирането се поставя върху разработването и експериментирането на нови идеи относно роли и задачи, структури и функции, оборудване и подготовка, дислоциране и мобилизация. Резултатите от това планиране са нови концепции, анализи на опции и първоначални (идейни) планове и проекти. Този хоризонт може да бъде в границите от 10 до 30 години в зависимост от мащабите на изискваните способности и равнището на технологично обновление.

• *Хоризонт 2.* „Развитие или замяна на съществуващи способности“. Фокусът на планирането се поставя върху допълване на съществуващите способности с отделни компоненти (на основата на „уроци от практиката“ и при възникване на нови военни задачи, които обаче изискват минимално развитие на способностите). Резултатът от планирането в този случай са програми за развитие, поддържани от планове за дългосрочно капиталово инвестиране. Този хоризонт може да бъде от 5 до 10 години.

• *Хоризонт 1.* „Разширяване и поддържане на съществуващите способности“. Фокусът на планирането се поставя върху по-доброто „пакетиране“ на съществуващите способности чрез минимални допълнения и тяхното поддържане в необходимото функционално състо-

яние. В този период се развиват способности, по които вече е постигнат политико-военен консенсус и са доктринално-ресурсно аргументирани и осигурени. Резултатът от планирането са оперативни бизнес планове за мениджмънт на способностите и бюджетите. Този хоризонт може да бъде от една до пет години.

Въвеждането на визията за хоризонтите на планиране на способностите следва да бъде съпътствано и с въвеждането на по-добра система от стратегии, планове и програми в спектъра от ежегодни указания за планиране на отбраната и ВС до стратегически план за развитие на способностите.

Въвеждането на по-добра система за планиране ще доведе до формулиране и поддържане на „Стандартен набор от сценарии за планиране на отбраната и ВС“.

3.1.2. Формиране на екипа

Формирането на екипа от експерти, които ще разработват сценариите, е принципен етап в методиката. Качеството и полезността на произведените сценарии не могат да надхвърлят равнището на подготовка и обученост на експертите! Екипът за разработване на сценарии включва:

- По двама експерти по метода на сценариите и другите методи и техники за всяка работна група;
- По двама-трима експерти по отделните параметри на сценариите;
- Експерти по работа с базата данни и програмното осигуряване за морфологичен и системен анализ.

Екипът трябва да бъде от доказани експерти, а не само от такива, които заемат определени длъжности. Организаторът на процеса трябва да създаде система за ранно идентифициране и системно насърчаване на такива експерти.

Екипът трябва да бъде представителен за целия или по-голямата част от институционалния спектър, в рамките на който се решава задачата – т.е. от политически, командни, мениджърски, оперативни и други звена на МО и БА; от други организации от сектора за сигурност; от академични и неправителствени организации.

Знанията на експертите трябва да бъдат в рамките на добре подбран списък от области, например: международни отношения, политология, военно дело, финанси, индустрия, културология, история, геополитика, страневеди, футуристи.

В екипа могат да се включват експерти и/или консултанти от НАТО, ЕС и държавите членки.

Възрастовата разлика при подбора на експертите също е важна – опитните експерти, освен че са носители на знания и опит, често пъти са дълбоко привързани към миналото и старите парадигми. Специално внимание трябва да се обръща на хора с ярко изразено критично мислене, способни да генерират и отстояват нестандартни идеи.

Знанието на чужди езици и ползването на интернет са задължителни за екипа.

3.1.3. Изясняване на целите на екипа от страна на политическото и военното ръководство

Целите и подхода за постигането им, времевата рамка и други ограничения при изпълнение на задачата се разясняват на екипа на възможно най-високо равнище. Политическите и военните ръководители следва ясно да обяснят:

- Какво решение трябва да вземат;
- Какви са личните им съображения;
- Какво очакват да получат от експертите;
- Под каква форма биха желали да участват в работата на екипа;
- В какъв вид искат да има се представят резултатите (междинни и крайни).

По този начин експертите не само получават указания от „първа ръка“, а и самите политически и военни ръководители се ангажират лично с процеса на създаване на сценарии. Като се има предвид, че сценарии за стратегическо и дългосрочно планиране на военни способности се разработват веднъж на две-три години, то е реалистично да се изисква такова ангажиране на ръководния състав.

3.1.4. Създаване на база данни

Създаването на базата данни е принципен момент в методиката. Отговорността е за организатора на процеса или на планиращия орган.

Базата данни може да бъде по-широко или по-детайлно дефинирана, но по принцип трябва да включва данни по четирите императива (основни области) на стратегическата среда на сигурност на България (Фиг. 6):

- Земята и нейните ресурси;
- Хората и техните институции;
- Нациите и отношенията между тях;
- Технологиите и тяхното приложение.

Фиг. 6. Илюстрация на базата данни на примера на атаките от 11.09.2001 г.

3.1.5. Методическа подготовка

Под ръководството на експертите по метода на сценариите екипът изучава и усъвършенства методите и техниките, които ще бъдат използвани. Организаторът и експертите извършват преглед на цялостната методика и при необходимост внасят корекции, отчитащи спецификата на решаваната задача и особеностите на хората от екипа. Могат да бъдат променени параметри на морфологичния и системния анализ и да бъдат въведени нови методи и форми на компютърна обработка.

3.1.6. Определяне на равнището на конфиденциалност на сценариите

На основата на поставената и изяснена задача експертите обсъждат и предлагат решение за равнището на конфиденциалност на сценариите и на работния процес.

Конфиденциалността се определя от характера на използваната информация и базата данни и от типа на сценария – специфичен, специален или детайлен.

3.1.7. Планиране на времето за работа

Пълният цикъл на подготовка, разработване, верифициране, утвърждаване и представяне на сценарии на стратегическо равнище може да отнеме до две и половина години. От тях около година и половина са за подготовка на данните и експертите, а шест месеца – за непосредствена работа върху сценариите. За останалото време сценариите се валидират и утвърждават от различни инстанции, за да се превърнат в изходни данни за стратегическо (дългосрочно) планиране.

3.1.8. Регламентиране на процеса с организационна заповед

Организационна заповед е необходима (1), за да определи ясно и детайлно съдържанието и да подчертае важността на задачата, (2) да определи границите на личната отговорност на експертите, (3) да определи равнището на конфиденциалност на работата и на продуктите, (4) да регламентира предоставянето на специализирана информация и достъпа до служебни бази данни, (5) да очертае времевата рамка и основните етапи на работата на експерти и ръководители трябва, както и да регламентира други въпроси като прозрачност на работата и продукта, ползване на международна експертиза, комуникиране със съответни органи в НАТО и ЕС и други.

В същото време организационната заповед следва да оставя достатъчно свобода за действие на експертите.

Разработването на контекстни сценарии не може да се извършва от експертите покрай други служебни задължения. В тази връзка е възможно с организационната заповед да се създаде временно специално звено.

3.2. СТЪПКА 2: Анализ на решението, в поддръжка на което се разработват сценариите

Процесът започва с изясняване на характера и параметрите на стратегическото решение, което ръководителите трябва да вземат и за което методът на сценариите трябва да допринесе (а не с „прогнозиране на бъдещето“).

Решението може да бъде по целия спектър на способностите на сектора на националната сигурност (например да се създаде нова организация на сектора за сигурност, като се променят ролята, функциите и способностите на отделните организации), само по отношение на въоръжените сили (например да се приеме визия за развитие на ВС до 2015 г.) или по специфичен въпрос на ВС (например за определяне на необходимите способности за незабавно действие при заплахата от въздушна атака на ядрена централа).

В съответствие с обхвата на решението се определя неговият фокус (център на тежестта). Това е необходимо, за да се поддържа процесът на разработване на сценариите в подчинен формат по отношение на стратегическото решение, а не сценариите да видоизменя решението (това не е допустимо на стратегическо равнище).

Фокусът на решението трябва да „прозира“ през картината на бъдещето, за да може решението да бъде извлечено убедително и с рационални съображения. Придържането към фокус или ядрото на решението оказва влияние върху разработването на текста на сценариите – прави ги по-конкретни и удобни за по-нататъшно използване (сценариите са само начало, а не финал на метода!).

3.3. СТЪПКА 3: Анализ на основните характеристики на бъдещето, от които зависи решението

При тази стъпка се дава отговор на въпроса „Кое е най-важното, което трябва да знаем за бъдещето, за да вземем решение днес?“. Става въпрос за анализ на тези компоненти на бъдещата ситуация, които са „извън нас“, с които трябва да се съобразяваме и да отчитаме. Под „нас“ в случая се разбира „България“, „Министерството на отбраната“ или друга организация, в интерес на която се разработват сценариите.

Смисълът на тази стъпка е да се стеснява обхватът на отделния сценарии (т.е. броят на основни параметри, чрез които се описва) и на необходимия общ брой сценарии (т.е. на *полето* на сценариите).

Например най-важното, което трябва да знаем за бъдещето, когато решаваме въпроса с оперативната съвместимост на военните способности, може да бъде „Ще продължат ли стандартите на НАТО да бъдат актуални и в бъдеще?“, „Ще развива ли страната собствени производствени мощности в сферата на отбраната, или ще се разчита на внос?“, „Ще бъде ли допустимо след... години българските ВС да продължат да използват военно оборудване, произведено извън стандартите на НАТО?“.

Когато се решават въпроси на комплексното изграждане на способности (включително на национално или междуправителствено равнище, развитие на МО и БА като организации, промени в ролите и основните задачи на ВС и други) решението, което трябва да бъде взето, се поставя в по-широк контекст. В този случай основните характеристики се търсят в поведението на държави, развитието на неправителствени актьори в международните отношения, общи културологични и цивилизационни развития, глобализационни, технологични и чисто военни фактори.

Например при разработване на сценарии за определяне на необходимите оперативни способности на ВС в перспектива от 15 години характеристики на ситуацията, в която решението ще бъде реализирано, могат да бъдат НАТО, „Европейски съюз“, „Русия“, „Регионална обстановка на Балканите“, „Ислямски фундаментализъм“, „Държави с провалено управление в зоните на националните интереси“, „Разпространение на ОМП и ракетни технологии“ и други подобни. За всяка основна характеристика се изготвя формуляр. Пример на кратък формуляр е показан на Фиг. 7:

<p>„Влияние на ислямския фундаментализъм и тероризъм“</p> <ol style="list-style-type: none">1. Наименование: „Ислямски фундаментализъм“;2. Зона на основно проявление: Зона на непосредствени интереси на сигурност;3. Описание: Ислямският фундаментализъм се определя като част от практиката на ислямската религия, насочена към увеличаване на нейните привърженици чрез „завладяване“ на нови и нови страни и народи, без да се съобразяват с тяхната цивилизационна реалност.4. Усилващи фактори: Поляризация на световните култури, масова социална неудовлетвореност в бедните страни, лошо държавно управление, популистки идеи, смесване на религията с политиката5. Отслабващи фактори: Глобализацията на икономиката и живота, материализмът на пазарната икономика6. Времени хоризонт: ислямът е в настъпление и през следващите 50 години броят на хората, изповядващи религията по света ще се увеличава, включително в Европа.7. Фактори и индикатори на възможна промяна до 2015 г.: прекратяване или ожесточаване на свещената война срещу „западните“ ценности.8. Алтернативни развития: световен Халифат, разделяне на политиката от исляма, демократизиране на ислямските страни.
--

Фиг. 7. Примерен формуляр на основна характеристика

При решаването на определени задачи в списъка на характеристиките може да се включи и „България“ като се интерпретират алтернативни развития на страната като цяло (активен или пасивен член на НАТО, по-близо до политиките на ЕС, отколкото на НАТО, динамика на отношенията с Русия, осигуряване със стратегически суровини и т.н.) или по определени направления (политическо, икономическо, социално и т.н.).

Забележка: Не всички сценарии при планирането за способности на ВС са свързани с вземането на конкретни решения. Възможно и целесъобразно е използването на сценарии при изследване на по-общи въпроси на средата (вътрешна и международна, технологична и финансова, ресурсна и доктринална), в която се развиват и използват ВС. Сценариите са мощен инструмент също така за оценка и управление на рискове и възможности и за планиране на стратегия към тях – респективно активна или защитна.

3.4. СТЬПКА 4: Дефиниране на „зони на национални интереси на сигурност“

Дефинирането на „зони на интереси“ е стъпка, която **не е** абсолютно задължителна за методиката. Но от гледна точка на разработването на сценариите за планиране на отбраната и въоръжените сили идеята е, че доброто управление на политиката на национална сигурност на България предполага:

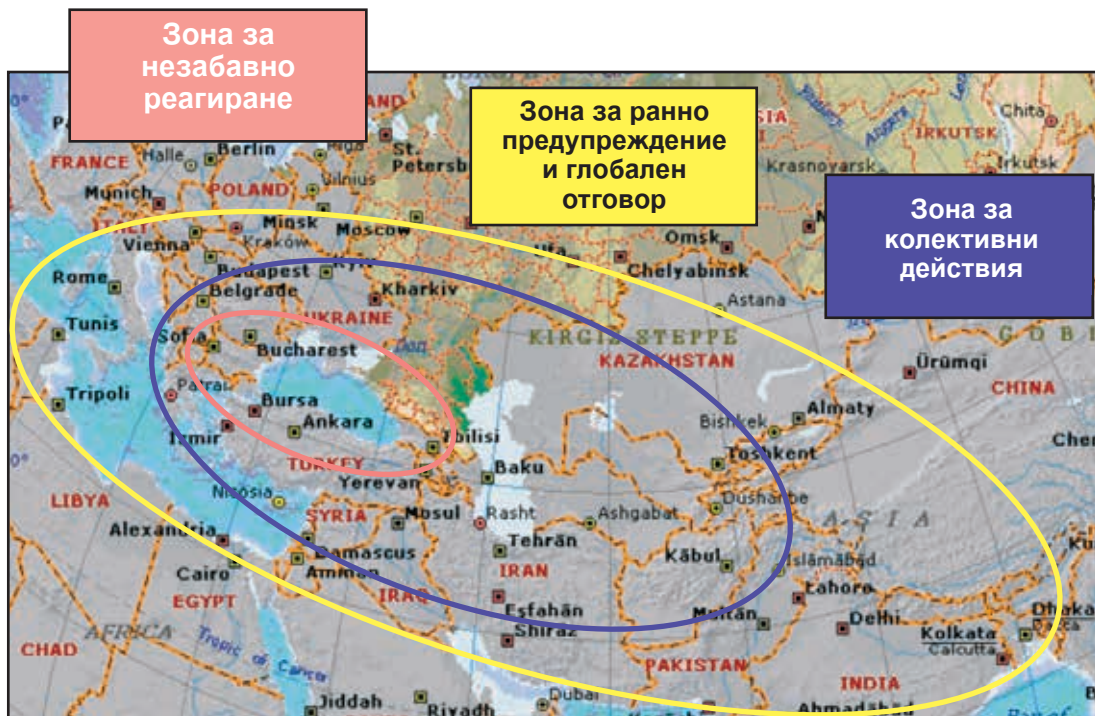
- Ясна геополитическа основа на националните интереси (оценяване на обстановката, планиране на целите, подбор на средствата, мобилизиране на ресурс на съюзниците, максимизиране на международното сътрудничество, преценка на резултатите от политиката на сигурност);

- Геополитическата обособеност предоставя по-добри възможности за ясно определяне на критерии за генериране на необходими способности (време, дистанция, география, население, инфраструктура, етноконфесионални реалности и т.н.);

- Възможност за аргументиране на националните амбиции при изграждане на специфични военни способности и планиране на използването на ВС (например България да действа самостоятелно; да действа колективно, но да бъде водеща държава; да допринася към колективните усилия, без да бъде водеща държава; да оказва само поддръжка; да не участва в никакви действия).

Резултатът се оформя като концепция за географското разпределение на интересите на сигурност от гледна точка на отбраната и въоръжените сили (Фиг. 8).

„Зоните на интереси“ могат да бъдат дефинирани и на равнище на решение за „определяне на способности за изпълнение на определена военна задача“ и в други подобни частни случаи. Например при планиране за способности за водене на арбитражни операции за опазване на мира въпросът за „интересите“ може да бъде разгледан в по-тесен аспект – т.е. параметрите на сценария ще бъдат с по-специализиран характер, близък до проблемите на мироопазването.

Фиг. 8. Примерно решение за зоните на национални интереси на сигурност

3.5. СЪПКА 5: Разработване и анализ на контекстни сценарии

Планирането на националната отбрана и развитието на въоръжените сили не може да бъде оптимално и ефективно, ако се извършва извън интегрирано планиране в сектора за сигурност. Елементи на такова планиране обаче съществуват в известна степен само за периода на война. В действителност „националното“ дългосрочно планиране на сигурността“ е изключително труден за организиране на процес по три основни причини. Първо, секторът за сигурност сам по себе си е сложна институционално-правна система, която няма аналог в обществото и която е организирана по различен начин в повече от държавите. На второ място секторът за сигурност като цяло включва институции с изострени до крайност организационен интерес и поведение, което прави всяка „хоризонтална“ работа

по разпределяне на роли, функции и способности крайно чувствителна. Трето, всяка организация има различен „дневен ред“ на развитие и няма гаранции, че някъде в бъдещето ще се формира интегриран сектор за сигурност. Въвеждането на метода на контекстните сценарии би решил в известна степен този проблем, защото чрез сценариите може да се формулира единна визия за бъдещето, в която ролите, функциите и способностите на всяка организация да бъдат централно разпределени. Контекстните сценарии следва да бъдат експертната основа на стратегията за национална сигурност и другите частни стратегии в държавата (включително военната стратегия).

Подобен синдром на фрагментация се наблюдава и при стратегическо планиране на отбраната и въоръжените сили. Когато се наблюдават отделните визии и планове за развитие на различни политики на МО и елементи на въоръжените сили, не е възможно да се получи убедително доказателство, че отделните решения ще „пасват“ едно с друго след години, когато аквизицията на системите завърши и бъде сертифицирана тяхната оперативна готовност.

С цел по-добре да се разбере спектърът от възможности за развитие на (сектора за национална сигурност) отбраната и въоръжените сили *практически* е целесъобразно да се използва методът на контекстните сценарии. Министерството на отбраната може да ръководи или да участва в разработването им, както и да създава такива по собствена инициатива за ведомствени цели. В последния случай участието на експерти от други организации от сектора за сигурност е задължително.

Във всички случаи контекстните сценарии – общи и в сферата на националната сигурност – се утвърждават на политическо равнище.

3.5.1. Избор на основните характеристики на сценария

Основните характеристики¹¹ на сценария описват ситуацията в бъдещето по най-добрия начин, подпомагащ вземането на решение за развитие на отбраната и въоръжените сили.

„Планирането за способности“ на ВС и създаването на перспективна структура и организация на армията изискват основните характеристики на сценариите да се търсят в сферите на:

- Международните отношения на сигурност,
- Геополитиката,
- Стратегическите ресурси,
- Стратегическите обекти,
- Технологичното и военнотехнологичното развитие,
- Икономическите и социално-икономическите въпроси,
- Демографията,
- Етнорелигиозните отношения,
- Криминогенността,
- Природните и индустриалните бедствия, катастрофи и аварии,
- Военното дело.

За целта, по метода на „мозъчната атака“, експертите определят геополитическия обхват на контекстните сценарии от гледна точка на развитието и използването на ВС. Тази дейност се извършва на основата на съществуващи документи по националната сигурност и отбраната, стратегически документи и програми на НАТО и ЕС, геостратегически анализи, анализи и прогнози на заплахи с военен характер, военнотратегически сценарии на НАТО и ЕС, статистически данни за въоръжените сили, данни за организираната престъпност.

Примерен формуляр на основните характеристики може да включва:

1. Наименование
2. Зона на основно проявление
3. Описание
4. Фактори, усилващи конфликтността
5. Отслабващи фактори

¹¹ Като синоними на основните характеристики се използват още „параметри“, „измерения“ и „ключови фактори“.

6. Времеви хоризонт
7. Фактори и индикатори на възможна промяна до 2025 г.
8. Конфликтност
9. Алтернативни развития (стойности).

Резултатът трябва да бъде „пълен“ списък на характеристиките, чрез които определена ситуация (сценарий) може да бъде описана. Първоначално списъкът може да включва както основни, така и второстепенни характеристики (за военните способности таква са например екология, генетичен фонд, образование).

Използването на зоните на национални интереси на сигурност ще помогне на експертите да бъдат по-конкретни в търсенето на характеристики. Например в сферата на международните отношения може да се изберат конкретни формули, като „развитие на Балканите“, „Отношения в рамките на широкото черноморско пространство“ и т.н.

По метода „Делфи“ в две или три сесии експертите трябва да достигнат до брой характеристики, които са в състояние (с помощта на компютър и специализиран софтуер) да обработят. Практиката показва, че при решаване на военни задачи на стратегическо равнище основните параметри се ограничават от пет-шест до 10/12.

3.5.2. Анализ и избор на алтернативи за всяка основна характеристика

На следващия кръг от разработването на сценария експертите анализират всяка отделна основна характеристика. Целта е всеки експерт сам за себе си:

- да определи нейните основни движещи сили;
- да обмисли възможните ключови събития, процеси и тенденции за тази характеристика във времевата рамка на сценария;
- да си изработи визия за това, как ще се развива характеристиката и как ще влияе на общата картина (сценария);
- да синтезират ограничен брой „алтернативи“, които най-пълно (от гледна точка на поставената задача) да описват възможните развития на характеристиката.

Алтернативите трябва да бъдат действителни, убедителни и ярки; *между тях не трябва да съществува припокриване.*

Броят на алтернативите не е ограничен от други съображения освен от възможността за последваща обработка на комбинациите.

По метода „Делфи“ в две сесии експертите трябва да достигнат до единомислие с кои точно алтернативи се описва всеки един от избраните параметри.

Присвоят им се описателни наименования.

Попълва се матрицата на основните параметри и техните алтернативи (Табл. 1.).

Таблица 1

Примерна матрица на основните характеристики и техните алтернативи

Световен ред	ЕС интереси на сигурност	НАТО	Русия	Регионални отношения	Тероризъм	Международна престъпност	Обществено развитие	Държавно управление
Запазване на лидерството на САЩ	Стратегически интереси – енергия	Силен и трансформиран	Авторитарна, агресивна	Минимални	Мрежите укрепват	Ограничават се от правилата на ЕС	Демократично либерално развитие	Стратегическо
Лидерство на САЩ с пълно партньорство с ЕС	Сигурност на границите	Фокус на чл. 5	Авторитарна, кооперативна	Конфликтни	Мрежите се разпадат	Корумпира политиката	Свиване на демокрацията	Слабо като мениджмънт
Антагонизъм САЩ–ЕС	Крепостта Европа	Политически форум	Кооперативна и слаба	Черна дупка	Сдобиване с ОМП	Влияе върху международните отношения	Протекционизъм	Слабо поради корупция
Изоляционизъм на САЩ	Без общи амбиции	Само военни мисии	Демократична и силна	Колония на ЕС	Завземане на нови територии	Интегрира се със световните мафии	Социално разпадане	Провалено
Сътрудничество между равни	Европа на балансите	ПРО	Демократична и слаба	Косово-2	Проникване в Европа		Елитаризъм	
			В плен на олигарси и „силловики“	Икономическите интереси доминират	Сблъсък на цивилизации			

3.5.3. Експертна оценка на връзките между алтернативите и интензитетът им

На следващата сесия под формата на уъркшоп експертите представят своите анализи във вид на оценки, като определят коя от алтернативите от даден параметър в какви отношения (връзки, взаимодействие) се намира с другите и ако има отношение – какъв е техният интензитет по скала 0–100.

При това оценките могат да имат и отрицателен знак (например, ако в една ситуация на сигурност се разглежда ролята на „руския фактор“, то членството на България в НАТО може да бъде оценено със знак „–“, когато се анализират алтернативите на поведението на Русия по отношение на България).

Експертните оценки се въвеждат в компютърната програма.

С помощта на програмното осигуряване по метода на морфологичния анализ се обработва матрицата на основните параметри и техните алтернативи. От общия огромен брой¹² комбинации програмното осигуряване отделя като приоритетни тези, които (1) покриват целия спектър от основни фактори и (2) имат най-висока вътрешна кохерентност (Табл. 2).

Таблица 2

Вариант на сценарна конфигурация

Световен ред	ЕС интереси на сигурност	НАТО	Русия	Балкани	Тероризъм	Престъпност	Общество	Държавно управление
Лидерство на САЩ	Стратегически интереси – енергия	Силен и трансформиран	Авторитарна, агресивна	Слаби, спокойни	Мрежите укрепват	Ограничава се от ЕС	Либерално развитие	Стратегическо
Лидерство на САЩ и партньорство с ЕС	Сигурност на границите	Фокус на чл. 5 от Вашингтонския договор	Авторитарна кооперативна	Слаби, враждебни	Мрежите се разпадат	Корумпира политиката	Свиване на демокрацията	Слабо като мениджмънт
Антагонизъм САЩ–ЕС	Крепостта „Европа“	Политически форум	Кооперативна и слаба	„Черна дупка“	Сдобиват се с ОМП	Вреди на международните отношения	Протекционизъм	Слабо поради корупция

В този списък сценарните конфигурации **не са** подредени по вероятност за събждане. Въобще, при метода на сценариите не се работи с понятия като „вероятност“ и „прогноза“, а с „правдоподобност“ и „възможност“.

Нито една от избраните сценарни конфигурации не може да се нарече „най-вероятна“. Такова понятие в метода на сценариите въобще не се използва, защото всички сценарии са „възможни“.

Резултатът представлява компютърно генериран ранжиран списък от сценарни конфигурации, които са правдоподобни и тяхното събждане в бъдещето е възможно.

Експертите преглеждат списъка и потвърждават или променят окончателния избор на конфигурации.

3.5.4. Наименуване на сценария

На избраните сценарни конфигурации се присвояват имена. Имената са емблематични и кратки, разпознаваеми и ориентиращи. Когато ръководният състав започва да усеща приближаваща криза или друга ситуация, името на събдващия се сценарий трябва да изплува в съзнанието им. Това освен всичко друго вдъхва увереност на лицата, вземащи решения, че са добре подготвени и не могат да бъдат изненадани.

В практиката са използвани имена на популярни романи, песни, названия на държави или региони, на емблематични примери от историята: „Сибир“ е символ на влошаване на международните отношения, „Косово-2“ на интервенция срещу агресивен режим, „Азиатски Балкани“ прави аналогия за Централна Азия с Балканите, „Нова Босна“ е асоциация с раздробен и фрагментиран свят.

¹² Например при матрица от 6 параметъра и по 4 алтернативи за всеки – възможните комбинации са 4096.

Наименованията не трябва да се дублират с документиран сценарии на НАТО, ЕС, ООН или отделни държави и бизнес организации.

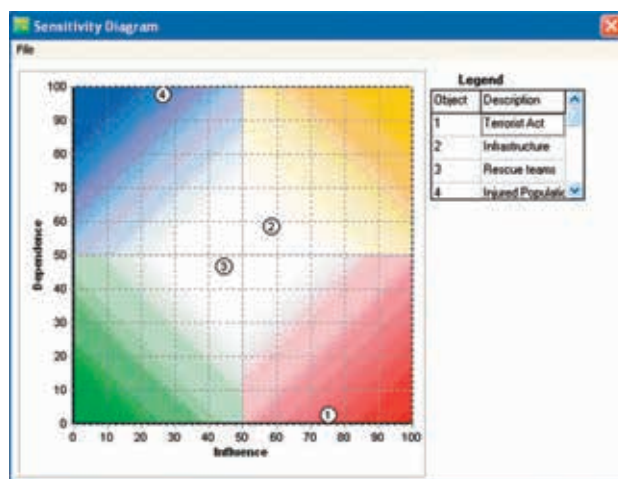
Забележка. Това е първото равнище на анализ–синтез на сценария. То обаче дава характеристика на възможното бъдеще, образно казано, в една плоскост; отсъства „дълбочина“ на анализа и, съответно, на самия сценарий. Поради това методиката предвижда още един цикъл на обработка, този път на самите параметри в рамките на всеки един сценарий. Методът също е променен – системен анализ.

3.5.5. Оценка на сценария по метода на системния анализ

На специална сесия сценариите се разглеждат като конфигурации от самостоятелни обекти, които по определен начин си влияят един на друг.

По метода на „мозъчната атака“ експертите разглеждат всяка двойка обекти, като ги оценяват на база на „влияние–зависимост“ (тази оценка се нарича „тегло на връзката“).

Оценките се въвеждат в програмното осигуряване и по метода на системния анализ на теглата на връзките между отделните обекти в сценария те се разпределят в „Диаграма на чувствителността“. Диаграмата има четири зони – критична, активна, пасивна и буферна (Фиг. 9).

Фиг. 9. Диаграма на чувствителността

Анализът на диаграмата се свежда до определяне на тези обекти на сценария, които попадат в зоната на „критичните“. Именно те представляват „ядрото“, около което ще се извърши целево ориентиране на бъдещия текст на сценария.

3.5.6. Избор на логиката на сценария

До този момент сценариите представляват набор от алтернативи, присъщи на предварително избрани характеристики, които са свързани помежду си по определен начин (измерен от експертите). Определено е също ядрото от критични обекти, около което ще се развърне текстът на сценария.

Логиката на сценария е подход, следвайки който експертите ще опишат връзките между ядрото и другите обекти на сценарната конфигурация. Логиката на сценария отразява общата ценностна система на експертите, техния професионален усет за това, „накъде отиват нещата“ и отношението им към решението, което трябва да бъде взето. Например едни експерти могат да възприемат присъединяването на Турция към ЕС като фактор, който следва да доведе до намаляване на необходимите способности за отбрана на България, докато други могат да приемат, че това няма да се отрази, защото „теглото“ на фактора е ниско.

Логиката не е формула, нито формуляр.

Възможни модели на логики, приложими към спецификата на военното планиране за способности, са:

- „Победители и губещи“ или „игра с нулева сума“

При тази логика (присъща на въпросите на сигурността на периферията на евроатлантическото пространство и по-нататък) сценарият се генерира около линията, че, ако една от страните печели нещо, то останалите обезателно губят. Тази логика създава убеждението, че конфликт от някакъв тип е неизбежен. Например развитието на Русия като авторитарна и силна държава обезателно е източник на риск и заплаха за страните от НАТО.

- „Криза и отговор на кризата“

Тази логика поставя сценария в контекста на някаква кризисна ситуация, която или се предизвиква или на която се дава отговор. Типичен пример на такава логика има във въпроса „В каква степен България може да си позволи превъоръжаване на армията през следващите 15 години?“. Първо настъпва кризисната фаза на сценария, при която се оказва, че армията няма способности, защото няма боеспособна бойна техника и въоръжение. Кризата започва да се разрешава, като се правят структурни промени с цел да се освободят средства за модернизация и превъоръжаване. Но още няма дори и способности. Поради това настъпва нова криза, продиктувана от необходимостта да се участва интензивно в различни операции зад граница. На която се реагира с намалени амбиции за превъоръжаване с цел удовлетворяване на непосредствените изисквания. При което в един момент в бъдеще ще настъпи криза, този път интегралността на армията и въпросът за цялостното превъоръжаване ще бъдат отново на дневен ред.

- „Еволюционно развитие“

Логиката на еволюционното развитие произлиза от разбирането на историята, че, докато трае възходът на всяка една обществена и човекосистема, в недрата ѝ се подготвя нейната деградация. Само че сигналите за това обикновено не се забелязват, а дори и да се регистрират – не привличат достатъчно внимание за решителни действия. Класически пример за тази логика е от 80-те години на миналия век, когато много държави пропуснаха близката поява на масови микрокомпютри, смятайки, че индивидуално хората няма никога да се нуждаят от нещо повече от калкулатор.

- „Перманентна трансформация“

Перманентната трансформация е логика на тези, които смятат, че адаптацията е присъща черта на социалните системи и... „всичко следва своя път“ – няма нов световен ред, няма „край на историята“, интернет не може да бъде контролиран, тероризмът е неизбежен и вечно съпътстващ цивилизацията – само формите и интензитетът му се променят и т.н.

- „Шокова терапия“

Структурни промени, които се случват със скоростта, мащабите и ефекта на изригване на вулкан, прекъсват контюнитета в развитието на социалните системи и те започват да функционират по нови правила и с нова парадигма. Типични примери за това са сривът на социалистическата система в Източна Европа и последвалата пълна промяна в политическото поведение на държавите и прекратяването на апартейда в Южна Африка.

3.5.7. Определяне на „случайните възможности“¹³

Докато сценариите са развития, за които се планират конструктивни решения, то „случайните възможности“ са развития, *срещу* които се извършва планиране. Изненадващи са такива събития или бързоразвиващи се процеси, които имат потенциал напълно да променят сценария и произтичащите от него решения и планове. Те могат да бъдат:

– Събития, които напълно прекъсват или въобще премахват дадена сюжетна линия в развитието на сценария (например евентуално присъединяване на всички балкански страни към НАТО прекъсва историята на Балканите като „барутен погреб“);

– Събития или процеси, които макар и да са били очаквани, са придобили неочаквани мащаби и последствия (например превръщането на интернет в глобално пазарно пространство с появата на Netscape);

– Катаклизми в системата, които са толкова различни по вид, интензитет и проявление, че се възприемат като поява на нов вид (например глобалният тероризъм).

¹³ Може да се използват и понятията „изненадващи фактори“ или „жокери (wild-cards)“.

3.5.8. Разработване на текста на сценария

Разработването на текста на сценария е „изкуство за разказване на картини от бъдещето“. Поставен в системата за вземане на решения в сферите на отбраната и ВС, сценарият е ефикасно средство за представяне на правдоподобна ситуация в бъдещето пред лицата, вземащи решения, което да ги ориентира кое от възможните решения, взети „днес“, може да работи „утре“.

Сценарият се разработва текстуално около определеното вече „ядро“ в съответствие с избраната „логика“.

Опитът показва¹⁴, че при планиране за способности на въоръжените сили текстовете на сценариите е целесъобразно да се организират около пет основни характеристики:

- Общи положения
- Обстановка в широкия аспект на сигурността
- „Актьори“, имащи основни роли в ситуацията
- Характер и основни елементи на конфликтност
- Индикатори за развитието на сценария
- Друга информация, която се изисква от модела на използване на сценариите.

За всяка от основните характеристики могат да бъдат разработени набор от специфични променливи, които да отразяват характера на задачата, за решаване на която се създава сценарият. Например:

Общи положения:

- Равнище на сценария (национална сигурност, военна доктрина, оперативно);
- Времева перспектива на сценария;
- Предполагаемо равнище на конфликтност при дадения сценарий.

Обстановка в широкия аспект на сигурността:

- Географска обособеност (геополитически регион);
- Характер на ситуацията (мирновременна, криза, война);
- Състояние на международните отношения (конфронтация, партньорство, идеологическо противоборство, цивилизационен сблъсък).

„Актьори“, имащи основни роли в ситуацията:

- Държави и междудържавни съюзи;
- Паравоенни, неформални или транснационални организации, мрежи, групи, субекти;
- Техните политически цели (на партньорство, на неутралитет, на конфронтация);
- Техните цели при евентуален конфликт.

Характер и основни елементи на конфликтност:

- Възможности за упражняване на насилие (военно, терор, компютърен саботаж) за постигане на политическите и военните цели от източника на заплахата;
- Технологично, доктринално и морално състояние на „актьорите“;
- Възможен обхват на конфликта;
- Продължителност на конфликта като цяло, и специално на непосредствената военна подготовка;
- Понятия за активиране на „случайни възможности“ от страна на източника на заплахата, от „трети страни“ или от природни явления.

Индикатори за развитието на сценария:

- Събития, за възникването на които следва да се провежда мониторинг и появата им да се приеме за реализация на сценария.

Друга информация, която се изисква от модела на използване на сценариите:

- Възможни оперативни действия;
- Специфични технологични възможности за упражняване на насилие;
- Възможност за поява на паралелни по време военни задачи в същия или други географски региони;
- Възможности за бърза ескалация на специфични страни на заплахата.

Целевата текстуализация на сценариите е въпрос на практика – обща теория или дори принципи не съществуват. Предпоставки за успех са подбор и подготовка на екс-

¹⁴ В една или друга степен е интерпретиран опит на НАТО, ЕС, Австралия, Великобритания, Канада, Норвегия и Швеция.

пертите, правилно използване на методите и техниките и отлично познаване на процеса, който следва след разработването на сценариите.

От опита на различни институции и експерти¹⁵ са извлечени следните препоръки за успешно разработване на текста на контекстни сценарии:

- Запазване на фокуса на текста върху определеното ядро от основни характеристики, които най-пълно описват ситуацията от гледна точка именно на задача, за решаване на която се разработва сценарият;

- Текстът на сценария трябва да бъде изчистен, ясен и да се използват недвусмислени термини и обяснения; сценарият не е упражнение по красноречие, а средство за комуникиране и обясняване;

- Текстът трябва да бъде продукт на всички експерти, участващи в разработката му, както и на ръководещите процеса на планиране лица и да отразява институционалната култура и традиция, независимо че в написването му могат да участват външни лица;

- Преди разработването на текста експертите трябва да са добре подготвени, да познават съответните текстове на НАТО, ЕС, на собствената институция и на други организации от сектора за сигурност; на тази основа следва да се конкретизират основните термини, които ще бъдат използвани по съдържание и контекст¹⁶;

- Текстът на контекстните сценарии трябва да потвърждава тяхната контрастност; само тогава те наистина са подходящи за по-нататъшно използване;

- Сценариите с различна логика следва да бъдат контрастно различни; това не означава, че трябва да пишат „лоши“ и „добри“ сценарии, а, че трябва да се подчертават причините, водещи до едно или друго развитие на ситуация – военните способности могат да бъдат извлечени само от ключовите фактори и движещите сили на сценариите;

- Текстът не трябва да наемва за „вероятността“ на сценария, още по-малко за т.нар. „най-вероятен сценарий – това би обезсмислило цялото упражнение. Всички сценарии се разработват с презумпцията, че са правдоподобни; дори някой, поставен интуитивно от експертите на самото „дъно“ на скалата, може да се окаже именно сценарият, който най-пълно отговаря на решението на проблема;

- Сценарият трябва да има автор(и). Смисълът е ръководителите да „припознаят“ сценария като свой. Това е важно за утвърждаването и за по-нататъшното използване на сценария. Авторството обикновено се свързва не само с един-двама експерти, а и с някое от лицата, които ще вземат решения на основата на сценария и са участвали в разработването му или утвърждаването му на отделни етапи. Обикновено, когато с организационната заповед за ръководител е назначен високопоставен цивилен или военен ръководител сценарият се свързва с името му. Възможно е също да се обявят двама автори – ръководител и експерт, който реално е писал текста. В някои случаи се посочват експертите автори, а ръководителят се обявява като редактор.

3.5.9. Разработване на набор¹⁷ от сценарии

Не съществува обективен критерий, който да определя долна и горна граница на броя на контекстни сценарии, необходими за решаване на даден проблем на националната сигурност, отбраната и въоръжените сили.

Прекалено малкото сценарии – например под три – са индикация или за неправилно проведен анализ или за твърде устойчива среда с минимални неопределености. Малкото сценарии навеждат към мисълта да се търси „средноаритметично“ решение, което е принципна грешка.

Създаването на прекалено много контекстни сценарии за решаване на даден проблем е индикация, че екипът има затруднения да определи основните параметри на ситуацията или да опише реалистични и открояващи се алтернативи за всеки параметър. Практиката показва, че при създаване на над 10 сценария сред ръководителите най-често започва да

¹⁵ Базирано на публикации на сайта на Global Business Network, която е една от водещите организации по разработване на контекстни сценарии за стратегическо планиране – www.gbn.com.

¹⁶ В отделни държави и организации се използват различни термини и понятия за едни и същи въпроси по причини с исторически характер поради използване на различни методи и техники или просто, за да се придаде уникален характер на разработката.

¹⁷ Синоним на „набор“ е „портфолио“.

надделява стремеж да се определи „най-вероятният сценарий“, което също е принципно погрешно.

Опростена, но достоверна методика за избор на набор от сценарии може да включва три стъпки¹⁸:

– Определяне на целия спектър от сценарии, произхождащ от морфологичния анализ на възможните развития в бъдеще;

– Избиране на тези от тях, които „покриват“ всички параметри, асоциирани с решаването на проблема;

– Прецизиране на броя на сценариите, така че да удовлетворяват изпълнението на поставената задача.

Практически установени специфични изисквания за набор от сценарии могат да включват:

- Да отговарят на политическите и военните цели и амбиции;
- По адекватен начин да отразяват неопределеностите по отношение на източниците и характера на бъдещите рискове и заплахи;
- По адекватен начин да отразяват условията, в които въоръжените сили могат да действат;
- Да бъдат „припознати“ и възприети от ръководния състав и утвърдени като изходни данни за стратегическо и дългосрочно планиране;
- Да притежават необходимите междусценарийни връзки, така че да описват правдоподобно поле на сценариите (без обаче да се припокриват);
- Да удовлетворяват по-нататъшното използване на сценариите като набор и по отделно.

3.5.10. Валидиране на сценарии

Валидирането на контекстните сценарии за планиране на ВС включва:

Проверка за прецизност

Съществуват редица подходи за оценка на прецизността на сценарии. Тук се предлага система от шест критерия:

- Сценариите трябва да бъдат правдоподобни;
- Всеки сценарий трябва да следва една-единствена логика, но различните сценарии в набора трябва да имат различни логики;
- Сценариите трябва да бъдат структурно различни;
- Сценариите трябва да имат достатъчна вътрешна кохерентност;
- Сценариите трябва да са в контекста на процеса и на характера на решението, което трябва да се вземе;
- Сценариите трябва „да предизвикват“ лицата, които вземат решения.

Проверка за реалистичност

Проверката на реалистичност най-често се извършва чрез консултации, предоставяне на друга експертна група за оценка, „проиграване“ или публично обсъждане.

Проверка на връзките между отделните сценарии и другите процеси на стратегическо и дългосрочно планиране

Контекстните сценарии, необходими за решаване на даден аналитичен проблем, не трябва да се разработват изолирано от решаването на други стратегически въпроси на националната сигурност, отбраната и въоръжените сили. Организаторите на процеса следва да следят за връзките не само междуотделните контекстни сценарии, а и с всички други процеси в рамките на МО (а така също в НАТО и ЕС) на стратегическото и дългосрочното планиране, в рамките на които се използват или не се използват контекстни сценарии, например:

- Стратегическо и дългосрочно планиране;
- Развитие на структурата и организацията на войските и силите;
- Анализ на военните роли и задачи;
- Развитие на оперативните и тактическите доктрини;
- Ресурсните анализи (цена–ефективност);
- Образование, обучение и тренировки;

¹⁸ Разработен от RTO на НАТО в *Technical Report 9*.

- Разработване и аквизиция на бойни и поддържащи системи;
- Балансиране на военни способности;

Проверка на сценариите по отношение на заданието

Проверката на сценариите, дали удовлетворяват изискванията на решението, в подкрепа на което са разработени, може да се извърши от същата експертна група или от нарочно създадена „контролна“ група. Могат да бъдат използвани някои от следните методи:

- „Мозъчна атака“;
- „Обратно проследяване“;
- С използване на подходяща компютърна симулация;
- Чрез решаване на стратегическа щабна задача.

Във всеки случай в процеса на валидиране на контекстните сценарии участват ръководителите, които ще ги ползват.

В случай че експертите или ръководителите преценят, че сценариите не дават достатъчно основание за вземане на решение в правдоподобно описана среда, то целият цикъл на разработване трябва да се повтори. Подобна възможност трябва да бъде предвидена в графика на работната група.

3.5.11. Утвърждаване на контекстните сценарии

Изготвените от експертите контекстни сценарии се апробират от организациите и органите в системата на националната сигурност (алтернативно-стратегическите нива на планиране в МО и БА) и се утвърждават на политическо равнище.

Утвърждаването на набора от контекстни сценарии за планиране на ВС трябва да бъде организирано и проведено така, че да допринесе за решаването на следните основни задачи:

- Потвърждаване на политическата визия за националната сигурност;
- Илюстриране на равнището на политико-военен консенсус;
- Реализиране на личната отговорност на ръководителите;
- Проверка за адекватност към перспективното политическо и военно планиране в НАТО и ЕС;
- Дисциплиниране на по-нататъшния процес на стратегическо (дългосрочно) планиране;

3.5.12. Представяне на сценариите

Представянето на сценариите е важен момент за целия процес на планиране, основан на или използващ сценариите. Ако сценариите останат „служебна разработка“, от която се интересуват ограничен брой експерти и нито едно лице, вземащо решения, работата по създаването им губи смисъл. Процесът и формите на представяне зависят от решението за конфиденциалност на сценариите.

Презентирането трябва да бъде „успешно“. За това е целесъобразно да се представи предварително пред по-малък екип от експерти и ръководители, за да се получи обратна връзка от тях и да се внесат подходящи корекции в представянето.

Приложими са различни „усложнени“ варианти на презентации – компютърна симулация, ролева игра, драматизация или мултимедийна презентация.

Процесът на представяне на контекстните сценарии трябва да бъде бюджетно осигурен и регламентиран с организационната заповед.

3.5.13. Използване на контекстни сценарии

Използването на контекстните сценарии, разработвани за целите на стратегическото и дългосрочното планиране на националната сигурност, отбраната и въоръжените сили е въпрос на зрялост и на подготвеност на ръководителите и организациите от сектора за сигурност.

• Възможно е наборът от сценарии да се използва като „илюстрация“ на алтернативни развития на средата на сигурността и отбраната в бъдеще, без обаче от това да следват конкретни решения, базирани на експертни оценки – просто „илюстрация за сведение“.

- Наборът от сценарии може да се използва за планиране на трансформацията на сектора на сигурност, като от него се извлекат предефинирани роли и задачи на организациите и нова архитектура на сектора за сигурност, нов модел на междуведомствени операции и съответен списък на националните способности в сферата на сигурността.

- Във всеки случай контекстните сценарии представляват основа на разработването на Стратегия за национална сигурност и Военна доктрина. Предложената методика отговаря на изискването, веднъж разработени, сценариите да предоставят достатъчно данни за по-нататъшно структурно планиране в сектора за сигурност.

- В „пространството“ между контекстните сценарии и стратегическите документи за управление на сигурността политическите и военните ръководители внасят своите политически съображения, цели и подходи за постигането им. Т. е. сценариите рядко се използват директно като изходни данни за планиране. Една от най-важните страни на политико-стратегическото въздействие е определянето на националните *амбиции* в обсъжданото бъдеще:

- Какви цели в какъв геополитически контекст ще се преследват,
- За какъв тип стратегия да се изгражда системата,
- Къде да се постави фокусът на способностите,
- Колко активна ще бъде страната на международната сцена,
- Колко „съвместност“ ще има в доктрините и способностите,
- Какви допълнителни фактори ще бъдат създадени (национални) и привлечени (международни) в подкрепа на националните цели и други.

Във всеки случай използването на контекстни сценарии за управленски цели в сферите на сигурността, отбраната и въоръжените сили се съпровожда с допълнителни съображения на основата на политическа (съюзническа, придобита в рамките на двустранното „стратегическо партньорство“), разузнавателна и специфична частна (от влиятелни национални и транснационални бизнес организации) информация.

В Министерството на отбраната контекстните сценарии се използват за формулиране на политически Указания за стратегическо (дългосрочно) планиране на отбраната и въоръжените сили. В този смисъл контекстните сценарии, ако не се предвижда друго, следва да бъдат елемент на периодичен, регулярно провеждан Стратегически преглед на отбраната.

Възможно е също министърът на отбраната да представи вариант на тези указания пред националния производствен, изследователски и академичен сектор с оглед да ги ориентира в перспективните потребности на отбраната и въоръжените сили.

3.6. СЪПКА 6: Определяне на военни задачи

Разработването на военни задачи¹⁹ е специфичен етап в цялостната архитектура на „Планирането за способности“ на въоръжените сили.

Целта на определянето на военните задачи при планиране за изграждане на способности в дългосрочна перспектива е да се създадат предпоставки усилията и инвестициите за изграждане на способности да удовлетворяват възможният широк контекст на използване на въоръжените сили в бъдеще.

Механизмът на определяне на *отдалечени напред във времето военни задачи* следва да обвързва контекстните сценарии с националните цели и амбиции в сферата на военния аспект на сигурността.

Механизмът трябва да гарантира, че военните задачи ще бъдат дефинирани така, че на тяхна основа да могат да се разработят изисквания към оперативните способности в целия спектър от възможни операции (от колективна отбрана до хуманитарни операции и операции в подкрепа на населението) и през целия спектър на бойна готовност на силите (от готовност за бързо реагиране и незабавно действие до мобилизация).

Определянето на военните задачи може да се извърши:

- (1) С използване на компютърно подпомаган морфологичен и системен анализ при широко използване на експертна поддръжка;

- (2) По чисто асоциативен път от опитни експерти и ръководители, които познават материята, практиката на други държави, НАТО и ЕС и я интерпретират в бъдещето на

¹⁹ „Военни задачи“ е обобщаващ термин за роли, мисии и задачи на отбраната и въоръжените сили.

българските въоръжени сили в съответствие с политическите указания за планиране на отбраната и въоръжените сили, както и

(3) По политически съображения, когато поради някаква причина на въоръжените сили се възлагат задачи по целесъобразност (такова е планирането на военните задачи в НАТО и особено в Европейския съюз).

Тази методика реализира първата възможност.

3.6.1. Изходни данни

Изходни данни за определяне на военните задачи са контекстните сценарии и обявени с акт на министъра на отбраната „Съображения за стратегическо (дългосрочно) планиране на отбраната и въоръжените сили“ (примерно наименование по аналогия с *planning assumptions*).

Контекстните сценарии се използват предимно от гледна точка на тяхната геополитическа и политико-стратегическа основа, както и от характера на конфликтността, която те евентуално отразяват.

Съображенията за планиране се разработват на политико-стратегическо равнище на основата на Стратегията за национална сигурност, Военната доктрина, Политическите указания за стратегическо (дългосрочно) планиране на отбраната и ВС и с отчитане на визията за основните оперативни концепции, за които ВС ще се подготвят в бъдеще. В документа се определят:

- Времеви хоризонт на планирането;
- Геополитическа основа на националните интереси и амбиции и географски обхват на възможните военни задачи;
- Равнище на съвместност при планирането на военните задачи; принципи на междуведомствените задачи;
- Цели и амбиции за военните задачи;
- Амбиции за провеждане на едновременни военни задачи;
- Цели и амбиции за мащабите и продължителността на военните задачи;
- Цели и амбиции за поддържане на бойна готовност за провеждане на различни военни задачи.

3.6.2. Съставяне на матрица на конфликтността

По метода на уъркшопа експертите анализират изходните данни за определяне на военните задачи. Целта на сесията е от гледна точка на конфликтността да се определят пълнотата и съдържанието на данни, които могат да бъдат извлечени от контекстните сценарии и предположенията за дългосрочно планиране. В случай че те се окажат непълни, се изготвя списък с въпроси към ръководния политически и военен състав или се провежда „мозъчна атака“ или „обратно проследяване“ за попълване на недостигащите данни.

Матрицата на конфликтността съдържа (1) избрани от експертите основни параметри на възможните ситуации в рамките на контекстните сценарии и (2) определени от експертите именовани стойности на параметри.

На основата на изходните данни – общата картина на сигурността в полето на сценариите и целите, принципите и амбициите, заявени на ръководно равнище – експертите по метода „Делфи“ достигат до консенсус относно основните параметри на конфликтните ситуации и на техните именовани стойности, които могат да имат място по отделно за всеки контекстен сценарий²⁰. Препоръчителен списък с основни параметри и техните стойности може да включва:

- География на възможния конфликт или криза.

Къде в зоните на националните интереси може да възникне конфликт или ситуация, за разрешаването на които може да се използват въоръжени сили?

- Основни актьори (субекти) в конфликта (кризата)²¹.

²⁰ Взимат се предвид само аспекти на контекстните сценарии, които са свързани с възможно използване на въоръжени сили под различни форми – известни и хипотетични.

²¹ В случая под „криза“ се разбира ситуация в континуума между мира и войната, в която ескалацията на противоречията между няколко субекта достига фаза на прерастване на военен конфликт с различна интензивност или на деескалация (разрешаване).

Кои са тези държави, коалиции от държави, паравоенни формирания, идентифицируеми терористични мрежи или ядра, масови движения или лидери, които могат да участват и да имат определяща роля в евентуален конфликт или кризисна ситуация?

- Цели, които основните актьори в конфликта могат да преследват.

Какви са мащабът и интензитетът на целите на потенциално противостоящите актьори: да установят политически контрол над територията на България, да установят такъв контрол над част от територията, да предизвикат определени вътрешно- или външнополитически решения, да променят политическата система в страната, да установят определен религиозен режим или модел на социално поведение, да поддържат дипломатически действия с военни аргументи, да нанесат икономически загуби или да предизвикат специфични икономически решения чрез различни форми на насилие или заплаха от употреба на насилие, да причинят вреди на и заплашат живота на българските граждани в страната или в чужбина, да заплашат по подобен начин съюзни държави на България?

- Форми на военни или други въоръжени действия, които противостоящите актьори могат да използват за постигане на целите си.

Какви потенциални и „непознати днес“ форми на насилие актьорите ще се стремят да използват: агресия, ограничена интервенция, провокации, санкции, блокада, терористична атака, отвлечане на заложници и овладяване на българска собственост, предизвикване на етноконфесионална нетърпимост, ограничаване на достъпа до стратегически суровини и комуникации, изваждане от строя на кибернетични мрежи и системи и други?

- Методи за постигане на целите.

Какви по размах и интензивност методи за използване на въоръжени сили и въоръжени действия могат да имат място в хипотетичния конфликт: пълномащабна военна операция, ограничена военна операция, едновременни оперативни действия в различни райони, терористичен акт, събиране на разузнавателна информация, специална операция срещу стратегически обект, хуманитарна операция и други?

- Основни военни и бойни системи.

Какви известни и бъдещи военни и бойни системи могат да използват актьорите: мащабни конвенционални сили, ограничени конвенционални сили, конвенционални сили с високоточни оръжия, мащабни сили с ракетно-ядрено оръжие, терористична мрежа, криминална мрежа, средства за кибернетична атака, хипотетични психотропни средства за масово въздействие и други?

- Потенциално застрашени обекти в България.

Кои обекти или национални интереси могат да бъдат застрашени при разглеждания контекстен сценарий: национални интереси зад граница, граждански обекти на територията на България, военни обекти в страната и на мисии в чужбина, обекти и мрежи от критичната инфраструктура, стратегически обекти в страната и близо до държавните граници и други?

Определените от експертите основни параметри и стойности се попълват в матрица на конфликтността на специализирания софтуер.

3.6.3. Анализ на матрицата на конфликтността

Матрицата на конфликтността се обработва по метода на морфологичния анализ с помощта на специализирано програмно осигуряване.

За целта експертите по метода на „мозъчната атака“ и/или „обратното проследяване“ определят (1) между кои от стойностите на основните параметри съществуват или биха могли да съществуват логични връзки и взаимна зависимост на причинно-следствена основа (например връзка между „многочислена конвенционална армия“, „настъпателна външна политика“ и „ограничена настъпателна операция“) и (2) интензитета на тези връзки по скала от 1 до 100.

Програмното осигуряване определя конфигурации от взаимозависимости и ги класифицира (1) по степента на покритие на основните параметри и (2) по кохерентността на връзките в конфигурацията (Табл.3).

Примерен вариант на матрица на конфликтността

Къде е конфликтът	Актьори	Цели	Форми	Методи	Основни бойни системи	Как заплашват България
Балкани	Отделна голяма държава	Военен контрол над територията на БГ	Ограничена военна операция	Агресия	Стратегически ракети с ОМП	Граждански обекти на територията
Зона за отговорност на НАТО	Съюз от държави	Военен контрол над част от територията на БГ	Символично използване на сила	Интервенция	Конвенционални многочислени сили с ВТО	Обекти от критичната инфраструктура
На територията на страната	Международна терористична мрежа	Събиране на разузнавателна информация	Терористичен акт	Санкции	Терористична мрежа	Национални интереси
В морското пространство на страната	Агресивна държава	Дипломатия на силата	Хуманитарна операция	Блокада	Криминална мрежа	Военни обекти в БГ

Използвайки метода „Делфи“, експертите анализират получените резултати, търсейки конфигурации, които се доближават до дефиницията на понятието военна задача: постигане на определена от старшия началник цел по определен начин от организирани военнослужещи с или без участие на цивилно население.

„Полезните конфигурации“ първоначално се приоритизират от програмното осигуряване. В случая обаче се налага внимателен прочит и на конфигурации от по-нисък порядък, защото те могат да съдържат специфични, но важни военни задачи. Под „специфични и важни“ се разбират такива, които предполагат създаване на специфични способности във въоръжените сили. Те се идентифицират, като при експертния анализ на резултатите от компютърната обработка се прилагат и съображения от оперативен характер (настоящи и перспективни оперативни концепции).

В списъка с военните задачи могат да се появят и такива, които не могат да бъдат изпълнени от българските въоръжени сили поради геостратегическа нецелесъобразност, технологична невъзможност или поради трайно отсъствие на национални амбиции. Такива задачи следва да бъдат отстранени от списъка.

Военните задачи, генерирани от експертите и програмното осигуряване, трябва да бъдат проверени и по отношение на изискванията на международното право и международните задължения на България. В случаи на необходимост следва да се изготви специален анекс към каталога, в който да се включат проблемните задачи.

Крайният брой конфигурации се сравняват със съответни разработки на НАТО и ЕС, за да се гарантира съгласуваността и взаимното им допълване.

След като относно списъка на конфигурациите – основни и допълнителни – бъде постигнат консенсус между експертите, на всяка от тях се присвоява наименование и те се превръщат във „военни задачи“. В рамките на метода „Планиране за способности“ списъкът на военните задачи се нарича „каталог на военните задачи“.

Това обаче не е или може да не бъде пълният списък с военни задачи, който ще бъде нормативно регламентиран на по-късен етап. В него са включени само тези от тях, които „произвеждат“ обособени военни способности. Задачите са „привързани“ към избраните контекстни сценарии и са актуални изключително в пространството, оградено от техните основни характеристики. При по-късни функционални изследвания и допълнителни ситуационни анализи могат да бъдат идентифицирани и други задачи, които, като правило, ще се изпълняват с наличните способности (т.е. ще изискват само бюджет за провеждане на дейности) или ще изискват специфични, но минимални (т.е. не структуроопределящи) способности.

Предложеният подход е вариативен, но той позволява на експертите да построят архитектура на военните задачи за целите на планирането за способности на четири равнища:

- Цели на стратегията на сигурност;
- Роли на отбраната;
- Основни военни задачи;
- Допълнителни военни задачи.

Изготвеният от експертите списък се апробира в стратегическите нива на планиране и се утвърждава на политико-военно равнище. При утвърждаването е възможно отново да се извърши преоценка на националните амбиции по отношение на различни военни задачи (например с цел да се постигне определен баланс между националните и международните задължения и отговорности). В този случай равнището на амбиции илюстративно може да изглежда по следния начин:

– **Ниско равнище на национални амбиции:** мироопазващи и хуманитарни операции и операции за борба с международния тероризъм и операции за борба с международните криминални мрежи;

– **Средно равнище на национални амбиции:** както по-горе и отразяване на ограничена по цели и мащаб военна атака и поддържане на дипломатическите усилия с военна сила;

– **Високо равнище на национални амбиции:** както по-горе и отразяване на стратегическо настъпление (удар).

3.7. СТЬПКА 7: Определяне на необходимите ситуационни сценарии

Определянето на необходимите ситуационни сценарии се извършва на основата на (1) утвърдени контекстни сценарии, (2) утвърден списък на военните задачи, (3) визия за основните оперативни и тактически концепции и (4) специализирана разузнавателна информация.

За целта експертите, поставят контекстните сценарии и военните задачи в единна матрица. Използвайки метода „Делфи“ експертите постигат консенсус при кои контекстни сценарии какви задачи могат да се изпълняват. (Табл. 4).

Таблица 4

Матрица на военните задачи в различните контексти

Контекстни сценарии	Балкани завинаги	Балкански концерт	Новият Изток	Предизвикване на хегемона	Демократичен мир
Военни задачи					
Национална отбрана в коалиционен формат	X		X	X	
Национална отбрана срещу терористични действия	X	X	X	X	X
Национално управление на военнополитически кризи	X		X		
Защита на държавния суверенитет в мирно време	X	X	X	X	X
Военно разузнаване и контразузнаване	X	X	X	X	X

Ликвидиране на последствия	X	X	X	X	X
Съюзнически и многонационални бойни операции	X			X	
Многонационални мироопазващи операции	X	X	X	X	X
Многонационални превантивни операции	X	X	X	X	X
.....					

Това означава, че в екипите, работещи по проблема, трябва да бъдат включени експерти, работили по контекстните сценарии, които да подпомагат дискусиата със съображения от „кухнята“ на контекстните сценарии. На този етап не е допустимо да се напуска полето, ограничено от контекстните сценарии, защото рискът „да се тръгне в неправилна посока“ ще бъде твърде голям. По време на експертните дискусии също така се интерпретират и перспективни оперативни концепции, които се разработват на идейно равнище или се експериментират в НАТО и държавите членки. Резултатите от работата на експертите се отразяват в матрицата.

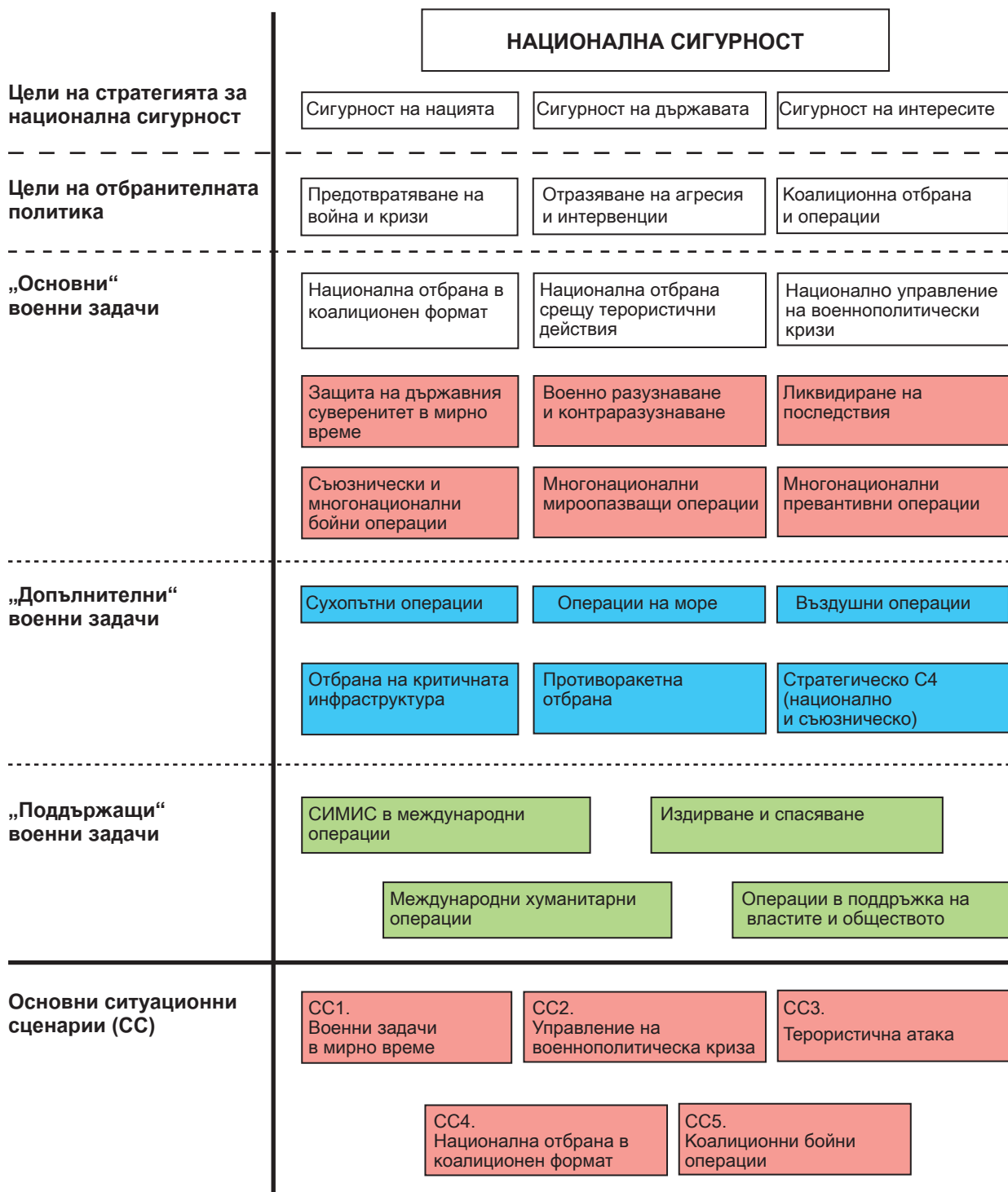
Вероятно при първоначално попълване на матрицата ще се окаже, че са необходими голям брой ситуационни сценарии. Проблемът идва от това, че много малко от задачите ще се изпълняват чрез задействане на пълния капацитет на ВС в операции със стратегически мащаб и висок риск. Повечето от военните задачи ще се изпълняват (в съответствие с националните амбиции) с ограничен контингент, при това в специфични условия. Така броят на необходимите сценарии се увеличава както за сметка на тези, които се очаква да се изпълняват с ограничени сили и средства, така и от това, че една и съща задача ще се изпълнява в толкова различни условия, че ще бъдат необходими специфични способности. Така се появява необходимостта от „фамилия“ от сценарии.

Освен това сценариите трябва да отразяват спецификата както на задачите, изпълнявани от съвместни сили и целеви формирания, така и от видовете въоръжени сили. Презумпцията за „съвместността“ трябва безусловно да доминира, но сценарии, отразяващи задачите на видовете въоръжени сили, са необходими за установяване на техни специфични способности и най-вече – за определяне на структурата и състава им.

„Дългият“ списък от необходими сценарии трябва да бъде съхранен, защото на следващи етапи на планирането за способности всеки от тях може да се окаже необходим.

Работният списък може да бъде редуциран по експертен път, като се изходи от съображението, че изграждането на способности за по-мащабни и по-рискови задачи предполага, че те ще бъдат достатъчни и при по-ограничени и с ниска интензивност. Това не означава, че последните са по-маловажни или по-малко вероятни, а че, ако има изградени способности за тези от по-висок интензитет, те ще бъдат достатъчни и за тях (разбира се, при отчитане на съображенията за едновременно изпълнение на редица задачи). За целта експертите могат да обособят военните задачи на „основни“, „допълнителни“ и „поддържащи“²². (Фиг. 13)

²² Названията могат да бъдат променени, както и броя на групите да бъде увеличен или съкратен.

Фиг. 13. Примерна архитектура и йерархия на задачите при определяне на подходящите ситуационни сценарии

По принцип разработването на ситуационни сценарии започва с „основните“ военни задачи. След като се определят необходимите оперативни способности и им се направи анализ по методиката на „Планиране за способности“, се преценява за кои от „допълнителните“ и „поддържащите“ задачи трябва да се разработят сценарии или „фамилия“ от сценарии.

3.8. СТЬПКА 8: Разработване на ситуационни сценарии

С оглед стандартизиране на разработването на ситуационните сценарии и използване в бъдеще на приети от НАТО симулации за планиране за способности е целесъобразно да се възприеме адаптиран към националните условия и към изискванията на решаваната задача *Процес на Военна оценка (Military Estimate Process)* и свързаните с него илюстративни модели на военни оценки²³.

Адаптиран вариант на ситуационен сценарий за ситуация с висока интензивност и риск за националната сигурност може да включва следните елементи:

- Източник на конфликтната ситуация.

Описва се „актьор“, който може да бъде класифициран като основен източник на конфликтната ситуация: държава, коалиция от държави, терористична мрежа, масово радикално религиозно движение и други.

- Географски, геополитически и стратегически пространства, които потенциално могат да бъдат засегнати от конфликта.

Посочват се пространствените мащаби на конфликта, като се подчертават тези, върху които ще се провеждат военни и други въоръжени действия и други, върху които ще се разпрострат ефектите от конфликта.

- Възможни военни цели на източника на заплахата.

Възможните цели се описват във военен контекст и като „ефект“ с политически, социално-психологически и икономически последствия.

- Индикатори на ескалацията на ситуацията

Посочват се събития и процеси, които според експертите ще бъдат източник на ранно предупреждение за приближаване на кризисната ситуация.

- Времева рамка на кризисната ситуация.

Определят се възможната обща продължителност на кризата, очакваната продължителност на ескалацията на напрежението и възможното време за непосредствена подготовка за провеждане на военни или мащабни паравоенни или терористични операции.

- Възможен мащаб на военните приготовления на източника на заплахата.

Експертите описват възможните мащаби, стратегическите преимущества и недостатъци, силните и слабите страни на военния потенциал, който източникът на заплахата би могъл да задейства. Преценява се и се отразява как военният потенциал и стратегията на източника на заплахата биха могли да бъдат разпределени по отношение на България, на НАТО и на други страни.

- Стратегия на НАТО в кризисната ситуация.

На основата на ръководните документи на НАТО и на възможните развития в Алианса в бъдеще (извлечени от контекстния сценарий) се прави преценка на възможните колективни действия общо в отговор на кризата, и в частност в подкрепа на България.

- Анализ на собствените възможности и стратегия.

Описват се политическото, икономическото и военностратегическото състояние, в което страната може да се намира при възникването на кризисната ситуация. На тази основа се разработват стратегически действия по деескалиране на кризата и предотвратяване превръщането ѝ във война. Моделира се възможно взаимодействие с НАТО, със стратегически партньори и с други държави. Описват се необходимите военни способности, които страната трябва да има, за да отрази заплахата.

С цел онагледяване на отделните ситуационни сценарии се изготвя „етикет на сценария“, в който се указва най-важната работна информация, например (Фиг. 14):

²³ Вж. AJP-01 на НАТО.

Етикет на ситуационен сценарий

Географски обхват – *Регионален, до 800 км от националната територия*

Характер на конфликта – *Граничен между съседни държави*

Интензитет – *Среден*

Съюзна подкрепа – *Операция на ЕС*

Равнище на заплахата – *Средно, с възможност за ескалация*

Равнище на амбицията на България – *Участва с ограничен контингент за бойни действия*

Задача на ВС – *Опазване на мира*

Основни операции – *Разделяне на противостоящи групировки*

Контингент – *Батальонна група от СВ*

Фиг. 14. Вариант на етикет на ситуационен сценарий

3.9. СЪПКА 9: Валидиране и утвърждаване на ситуационни сценарии

Ситуационните сценарии, за разлика от контекстните, се проверяват на прецизност и релевантност на зададения контекст чрез решаване на щабни задачи и игри на стратегическо, оперативно и тактическо равнище. Целта е да се провери как един традиционен щаб възприема параметрите на сценария, дали намира неговите атрибути за реалистични, разбира ли „езика“ на сценария, намира ли го за достатъчно иновационен и правилно пренесен в бъдещето, определено от времевата рамка на планирането за способности на ВС.

В случаи на необходимост сценариите се доработват, разработват се „фамии“ от сценарии или се прилага друг метод за подготовка на изходни данни за определяне на необходимите оперативни способности.

Критерии за утвърждаване на ситуационните сценарии могат да бъдат:

- Яснота и конкретност от гледна точка на планиращите предположения;
- Креативност и релевантност по отношение на развитието на способностите на ВС;
- Логическа обосновааност;
- Съответствие на (бъдещите) оперативни концепции;
- Правдоподобност;
- Пълнота на данните, необходими за по-нататъшно прилагане на метода „Планиране за способности“.

Утвърждаването на ситуационните сценарии следва да бъде приоритет на военното ръководство.

4. ИЗПОЛЗВАНЕ НА СПЕЦИАЛНО ПРОГРАМНО ОСИГУРЯВАНЕ ЗА ПОДДРЪЖКА НА ПРОЦЕСА НА РАЗРАБОТВАНЕ НА СЦЕНАРИИ

За целите на „Методика за разработване на сценарии за планиране и избор на набор от сценарии“ при прилагане на метода „Планиране за способности“ е създадено специализирано програмно осигуряване. Използвани са теориите на морфологичния и на системния анализ. С тяхна помощ се решават редица принципни задачи по обработката на експертните оценки.

Чрез компютризиран морфологичен анализ се решава един от принципните проблеми на метода на сценариите – необходимостта да бъде обработено огромно количество комбинации. Практически, при първоначалното формиране на матриците с основни параметри и техните алтернативи потенциалните комбинации надхвърлят стотици хиляди. Идентифицирането на сценарни конфигурации по зададени параметри на базата на експертни оценки може да бъде извършено единствено с помощта на специализираното програмно осигуряване.

Методът на системния анализ се използва в методиката с цел да придаде „дълбочина“ на анализа на сценарните конфигурации. По този начин се отчитат взаимовръзките между отделни параметри и/или техни стойности и продуцираните сценарии придобиват по-силна аргументация и вътрешна кохезия.

4.1. МОРФОЛОГИЧЕН (СТРУКТУРЕН) АНАЛИЗ

Морфологичният анализ е разработен като метод за структуриране и изследване на пълното множество от връзки в многомерни, количествено неоченими или трудни за директна оценка задачи²⁴.

Принципно процесът на морфологичен анализ може да се извършва на пет стъпки: кратко дефиниране на проблема, анализиране на проблема и определяне на неговите параметри, конструиране на морфологично поле (хиперпространството) на проблема, оценяване на различните варианти (вектори) от морфологичното поле, избор на варианти (сценарии) за по-нататъшна обработка на базата на тяхната оценка²⁵.

По-долу тези пет стъпки ще бъдат обобщено представени чрез прилагането на експертна оценка, получена на базата на „мозъчна атака“ и използване на метод „Делфи“ за нейното обективизиране. Целта е да се дефинира хиперпространство за изследване, от което да бъдат избрани отделни вектори. Резултатът от този анализ се използва като вход за системен анализ.

Прилагането на метода се извършва експертно с използване на помощна компютърна програма (I-SCIP) в среда на MS Windows XP на следните стъпки:

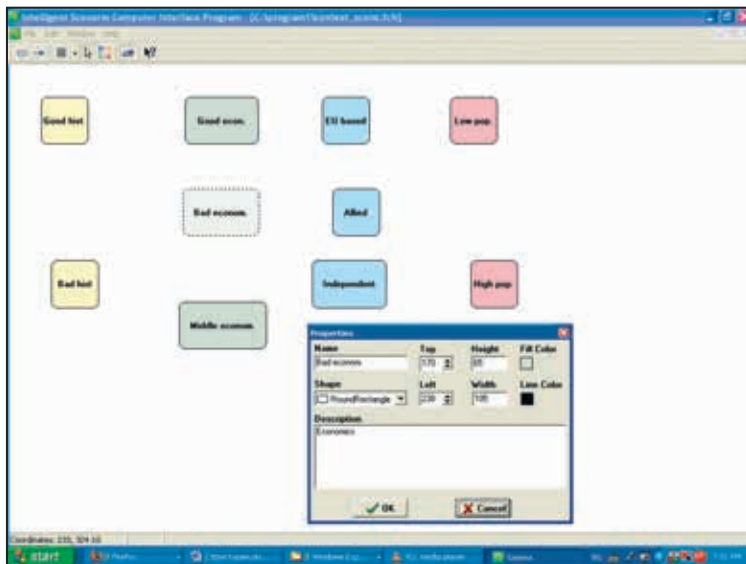
1. Дефиниране на измеренията на изследване (икономика, политика, демография и т.н. обикновено) и краен брой взаимоизключващи се алтернативи във всяко от тези измерения (Фиг. 15).

2. Свързване на алтернативи от различни измерения на базата на целта на изследването и задаване на тегло на направената връзка (идеята на теглото е да се оцени свързаността между всеки две алтернативи, като тя може да бъде както с положителен знак, така и с отрицателен) Фиг. 16.

3. Изчисляване на възможните варианти, ранжиране на получените резултати според сумарните тегла на връзките между различните алтернативи и експертен избор (на базата на дължина на алтернативна комбинация (сценарий) и тегло) на алтернативна конфигурация за системен анализ. Тук ще отбележим, че наличието на алтернативни комбинации с отрицателно тегло може да се счита за решение, при което участващите алтернативи не подлежат на директен (активен) контрол и следователно са рискови (Фиг. 17).

²⁴ Zwicky, F. *The Morphological Method of Analysis and Construction*, Courant Anniversary Volume. New York: Intersciences Publish., 1948, 461–470.

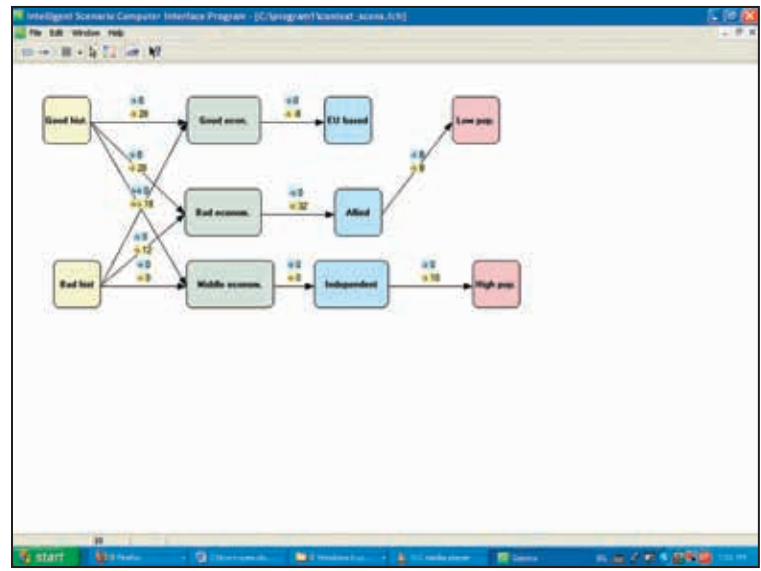
²⁵ Ritchey, T. *Strategic Decision Support using Computerised Morphological Analysis*, Presented at the 9th International Command and Control Research and Technology Symposium, Copenhagen, September 14–16, 2004 (достъпна на: www.swemorph.com)

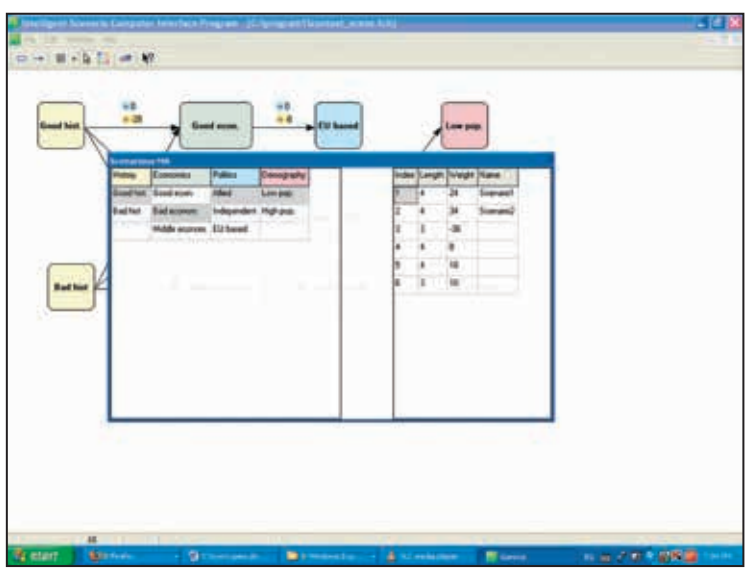
Правоъгълните обекти с различен цвят отразяват отделните алтернативи от различните измерения. За всяка алтернатива се определят: графичен размер, име, позиция на екрана, измерение, цвят и форма.

Фиг. 15. Графично дефиниране на измеренията на изследване и техните алтернативи

Връзките между отделните алтернативи от различните измерения са представени със стрелки, а тяхното тегло – с число в жълт правоъгълник.

Фиг. 16. Свързване на алтернативи от различни измерения

Различните алтернативни комбинации са изобразени в лявата таблица, а техният пореден номер – в първата колона на дясната таблица. Имената на измеренията са показани в най-горния ред на лявата таблица (оцветени в различен цвят: жълто, зелено, синьо, червено). В дясната таблица са изобразени характеристиките в получените резултати. Оцветените в морскосиньо полета показват избрана алтернативна комбинация (ляво) и нейния пореден номер (дясно).

Фиг. 17. Изчисляване на възможните варианти и избор на вариант за системен анализ

4.2. СИСТЕМЕН АНАЛИЗ

Използването на системен анализ е полезно решение особено когато се отнася до анализиране на предметна област, в която участват социално-икономически, политически, стратегически, демографски и др. характеристики на средата, тъй като взаимовръзките между тях могат да бъдат изключително много²⁶.

В настоящото приложение на системния анализ, като последващ етап от структурния (морфологичен) анализ при разработването на сценарии, се използват идеите на общата теория на системите²⁷ и кибернетиката²⁸, в съчетание с теория на интуиционистки размитите множества²⁹ и машинното представяне на информацията чрез подхода обект–връзка³⁰.

За целите на настоящото изследване е разработен следният алгоритъм, имплементиран в средата I-SCIP³¹:

1. Дефиниране на множеството от входни обекти: извършва се на базата на изхода от структурния (морфологичен) анализ, като за входни обекти се приемат избраните алтернативи (например: добре развиваща се икономика, лошо развиваща се икономика и т.н.) от различните измерения (например: икономика, политика, демография, и т.н.), Фиг. 18.

2. Свързване на обектите от т. 1 на базата на идеята за права и обратна връзка. Визуално на Фиг. 19.

Теглото на връзките се задава в цели положителни числа от интервала: 0–100%. Максималният брой входни (изходни) връзки между различните обекти е ограничен от тяхното сумарно тегло, което не трябва да надвишава 100%.

Тъй като експертното задаване на едно-единствено число за тегло на връзката не винаги е еднозначно, в програмата I-SCIP е предвидена възможност за вътрешна под-оценка на това тегло чрез допълнително експертно оценяване, на базата на „мозъчна атака“, последвана от „метод Делфи“ на процентно „да“, „не“ и „да/не“. Варианти „да/не“ е свързан с възможното наличие на неопределеност при вземането на решение, което в програмата може да бъде управлявано и автоматично на базата на теория на интуиционистки размитите множества. Зададените входни стойности могат да бъдат използвани както самостоятелно, така и усреднено.

3. Автоматично генериране на диаграма на чувствителността на основата на зададените тегла на създадените прави и обратни връзки между различните алтернативи (обекти). За основа на това генериране се използва условието: ако обект А е свързан с обект Б и теглото на тази връзка е 20%, то обект Б прави обект А зависим в обратна посока също с 20% (Фиг. 20).

Смисълът на това класифициране е свързан с крайния извод от системния анализ на входния вектор от алтернативи, а именно: в зелената зона на диаграмата са разположени онези обекти, които според експертните връзки и оценки не са критични за създадената система (горна граница на отношението влияние/зависимост – 50%/50%) и могат да бъдат разглеждани като „буферни“; в червената зона са разположени критичните обекти (горна граница на отношението влияние/зависимост – 50%/100%), в синята зона са разположени обекти, които са повече зависими, отколкото влияещи (горна граница на отношението влияние/зависимост – 50%/100%) – пасивни; в жълто-оранжевата зона са разположени активните обекти (горна граница на отношението влияние/зависимост – 100%/100%)

В резултат на направения системен анализ от диаграмата на чувствителността се избират ключови алтернативи (обекти), около които се фокусира експертното написване на текстови сценарий.

²⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Systems_theory .

²⁷ Bertalanffy, L. Von. *An Outline of General Systems Theory*, British Journal for the Philosophy of Science, vol. 1, no. 2., 1950.

²⁸ Wiener, N. *Cybernetics*, Wiley, New York, 1948

²⁹ Atanassov, K. *Intuitionistic Fuzzy Sets*, Springer-Verlag, Heidelberg, 1999.

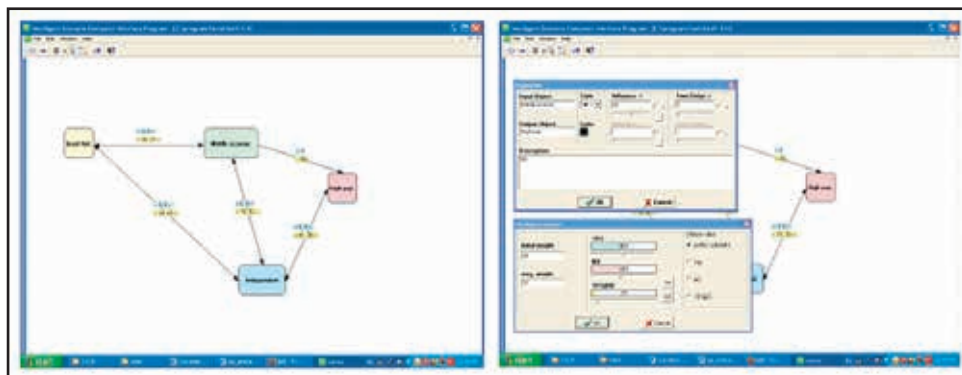
³⁰ Chen, P. The Entity-Relationship Model – Toward a Unified View of Data, ACM Transaction on Database Systems, March, vol.1, no.1, 9-36, 1976.

³¹ Minchev, Z. *Intelligent Scenario Development for CAX*, NATO ARW: „Scientific Support for the Decision Making in the Security Sector“, Velingrad, Bulgaria, October, 2006, IOS Press Amsterdam, Information and Communication Security, vol.12, 16-24, 2007.

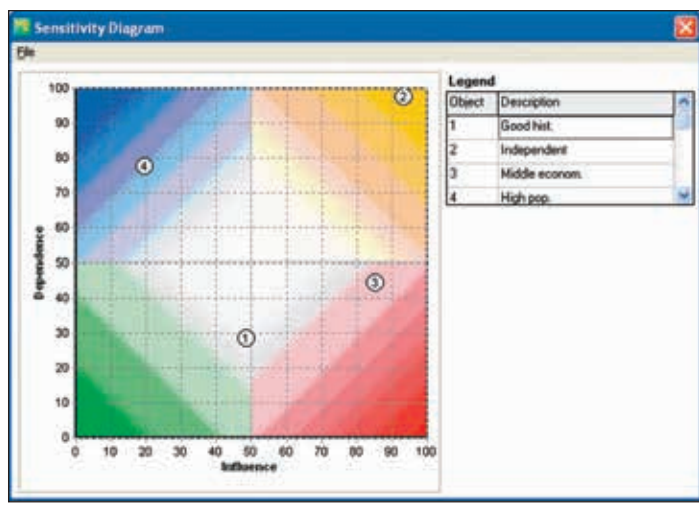
Това са обектите, изобразени като именувани правоъгълници, оцветени според принадлежността им към определено измерение. За всеки обект се дефинират: графичен размер, име, позиция на екрана, измерение, цвят и форма.

Фиг.18. Входни обекти (алтернативи) на системния анализ

Фиг. 19. Свързване на обектите

Свързването между обектите е представено с ориентирани стрелки, които са числово претеглени (вж. целите числа от жълтите правоъгълници на Фиг. 18, намиращи се над стрелките). Условно е прието правото свързване да бъде именувано „влияние“, а обратното – „зависимост“. За всяка връзка се дефинират: входен и изходен обект, тип (права, обратна, двупосочна), тегло, цвят, описание и времезакъснение (целите числа от сините правоъгълници; този параметър може да се пропусне, ако направеният модел няма да се използва за динамично).

Показана е диаграмата на чувствителността, която е разделена на четири зони (зелена, червена, синя и жълта) според стойностите на величините „влияние“ и „зависимост“.

Фиг. 20. Диаграма на чувствителността

5. НЕОБХОДИМИ ОРГАНИЗАЦИОННИ РЕШЕНИЯ ЗА ПРИЛАГАНЕ НА МЕТОДА НА СЦЕНАРИИТЕ ПРИ ПЛАНИРАНЕ НА СИЛИТЕ

Прилагането на метода на сценариите при различни модели на планиране на въоръжените сили изисква създаване на капацитет от подготвени експерти, адаптирана методология, база данни и специализирано програмно осигуряване.

Решения е възможно да се търсят чрез:

- Създаване постоянно звено за стратегически изследвания към Министерството на отбраната. Функцията му би могла да бъде да разработва и развива методиките за стратегическо планиране, включително по метода на сценариите, да създава и поддържа необходимата база данни и да изгражда мрежа от партниращи ведомствени, научни и академични звена, които на проектен принцип могат да предоставят необходимата експертиза за изработване на сценарии и прилагане на други експертни методи.

- Изграждане на интегрирана система за използване на модели и симулации и дистанционно обучение в МО и БА, чрез която да се създадат необходимата култура и информационна среда за преминаване на процеса на планиране във ведомството на по-високо интелектуално равнище.

- Идентифициране на експерти по организацията на метода на сценариите и по отделните теми на планирането за способности, които имат качества да работят сценарии за стратегическо и дългосрочно планиране на национално и ведомствено равнище и инвестиране в усъвършенстване на подготовката им.

- Положително отношение и системна подкрепа от страна на ръководството на МО и БА към участието на български експерти в международното сътрудничество в областта на моделирането и симулациите.

- Създаване на организация за изучаване, усвояване, адаптиране и развитие на метода на сценариите за целите на „Планирането за способности“ във ВА „Г. С. Раковски“ и за обучение на висшия състав по използването на сценарии в сферите на сигурността и отбраната.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Използването на метода на сценариите при стратегическото и дългосрочното планиране за способности на въоръжените сили би представлявало качествен скок в системата за планиране в Министерството на отбраната и в частност в Българската армия.

Планирането с използване на сценарии не е панацея за всички проблеми на съвременното отбранителното планиране, но във всеки случай е мощно средство за намаляване на негативното влияние на неопределеността върху програмите за развитие на въоръжените сили.

Работата по настоящата методика показва, че методът е широко приложим за поддържане на решения, които трябва да бъдат взети „сега“, но реализацията им ще има ефект в отдалечено бъдеще, при избор на стратегии за политическо поведение (активни и формиращи или отражателни и защитни) или при оценка на риска от решения, чиито последици се проектират в бъдещето.

Планирането с използване на сценарии не подменя други форми, методи и техники на стратегическо планиране, а напротив, придава им повече стабилност и аргументираност.

Настоящата методика, както и програмното осигуряване, което е неразделна част от нея, подлежат на експериментиране и усъвършенстване.